

16+

Литературайин Табасаран

ЖУРНАЛ КЪЮБ ВАЗЛИК САБАН УДУБЧИВУРУ

100

1921 • 2021

ДАССР

1
2021

январь-февраль

Ватан

Сарыкум

Литературин Табасаран

РЕСПУБЛИКАЙИН ЛИТЕРАТУРАЙИННА ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
ВА ЖЯМЯАБЛУГЪДИННА ПОЛИТИКАЙИН ЖУРНАЛ

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Учредитель:
Министерство
информатизации, связи
и массовых коммуникаций
Республики Дагестан

Издание журнала
восстановлено с 2019 г.

1
2021

январь – февраль

Государственное
бюджетное учреждение
Республики Дагестан
«Редакция республиканских
литературных журналов
“Соколенок” и “Литературный Дагестан”»

КІУЛАР:

Дагъустан автономияйин 100 йис..... 3

ПОЭЗИЯ

Шихмягъямат Гъямидов

Пагъ гъушдарин вахтар фукъан гъялакди.
Шиърар 14

Паша Мягъямедов

Йиз уьмрин гъагъ. *Шиърар*..... 24

Казибат Аьлибегова

Къваин хури бицли вахтар. *Шиърар*..... 35

ПРОЗА

И.С. Тургенев

Бирюк 42

Паша Мягъямедов

Жикъи-жикъи жвиллишнар 49

Мегъемер Гъяжибрагъимов

Хуйин дерд..... 57

ДРАМАТУРГИЯ

Рашид Аьзизов

Умбар. Драма 60

КІУЛИН РЕДАКТОР

М.М. Аьгьмедов

**«ЛИТЕРАТУРАЙИН
ТАБАСАРАН»**

журналин редактор

С. Кьасумова

**РЕДАКЦИЯЙИН
КОЛЛЕГИЯ**

Аь. Аьбдурягьманов

Аь. Аьшурбеков

Э. Аьшурбегова

Ш. Дашдемиров

Ш. Жамалиева

С. Кюребегова

Аь. Кьурбанов

М. Кьурбанов

К. Маллаев

Ю.Мургузалиев

Г. Уьмарова

Ш.Шагьмарданов

**ЛИТЕРАТУРАЙИН КРИТИКА
ТАРИХ
ЧІАЛ**

Мялим, аьлим, шаир

П. Кьасумов 88

Табасаран литературайин
терминологияйин сабпи словарь

М. Кьурбанов 94

ТЕЛЕФОНДИН НУМРИЙИР:

Кіулин редактор: 67-16-31.

Редактор: 8 (963-375-19-45),

e-mail: sefijatkasimova@mail.ru

Бухгалтерия: 67-18-75

**Типография: ООО «Издательство «Феникс-пресс»
Адрес типографии: 367018, РД, г. Махачкала, пр. Петра I, 61**

ЛИТЕРАТУРАЙИН ТАБАСАРАН №1, 2021 г.

На табасаранском языке

Выход в свет 1.03.2021 г. Тираж 294 экз.

Заказ № 824. Цена свободная.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов “Соколенок” и “Литературный Дагестан”».

Адрес редакции и издателя: 367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д. 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Подписной индекс: на год – 63335, на полугодие – 73908.

Дагъустан автономияин 100 йис

13-пи ноябриъ 1920-пи йисан Дагъустандин халкъарин Съездди Темирхан-Шурайиъ Дагъустандин автономияин гъякънаан Декларация къабул гъапІну. Натижайиъ 20-пи январиъ 1921-пи йисан Дагъустан АССР арайиз гъюбан гъякънаан Декрет удубчІвну, хъа 5-пи декабриъ 1921-пи йисан ДАССР-ин Конституция къабул гъапІну.

Гъаддихъанмина 100 йис гъубшну. Гъи республикаин вари пІипІариъ Ватандин ахъю машквар къайд апІурахъа. Гъелбетда, варж йисандин арайиъ ихъ яшайишдиъ гизаф дигиш'валар гъахъну. ДАССР арайиз хубан метлебра гъадму вуди гъабхъну – гизаф миллетар айи гъюкуматдин сяргъятариъди гъарсаб халкъдиз чан культура ва экономика артмиш апІуз ва вари халкъариъди сабси дуствалиъ яшамиш хъуз мумкинвалар яратмиш апІуб.

Ихъ халкъдизра дагъустан халкъарин культурайин кунцІнаъ чан йишв гъарган ади хъувал ухъуз текрар даршулайи халкъдин мелзалан гъафи эсерар, Къалухъ Мирзасдар женгчи шаирар ади гъахъивали тасдикъ апІура, фицики фуну халкъдинра культурайин бинайиъ шаирарин даима яратмишар а. Дурар аьсрарихъан терг апІуз шлудар дар.

Аьсрариз ухьу гьарган дигиш шулайи вахтнан тахтналан кьимат тув-
рахьа, амма думу тахт мягькам апурайиб уьлчмейинди ебцуз шлу дев-
лет дар, хьа гьарган чИви булагьси ахмиш шулайи рюгьнан савкьат ву.

Ихь абйирин уларихь ахью гьядисйир ахмиш гьахьну, думу гьядис-
йирин шагьидар гьахьи дурари лайикьлу уьмур хьапу ва, дявйирин
цИгь сагьди дьобхну, ухьуз ихь багьри чIал гьибтну ва думу чIалниинди
яратмиш апуз мумкинвал тувну.

Фукьан читин аьгьвалатнаъра чпин инсанвал гьюбхю дирбаш ва на-
муслу ватанагьлийрихьна вуйи ккунивал дигиш дархьиди, гьарганси
марциди ихь юкIвариь гьубзруб ву. Гьацдар инсанари аьсрариан аь-
срариз чпиз айи лайикьлувал насларихьна тувра – думу сифтена-сифте
дагьлужвуван намус ва рюгь ву.

Дагьустандин Автономияйин 100 йис хьпахьди аьлакьалу вуди рес-
публикайиь гизаф кьадар жюрбежюр серенжемар гьахура. Вари гьаму
серенжемари ихь республикайин кьудрат, гюрчег'вал, заанвал улупура
ва жележегдин наслариз ватанпервервалин кьимат фукьан ахьюб вуш,
улупура...

Гьит гьамдихьантинара дагьустан халкьариз ислягьвалиь яшамиш
хьуз ва жвуван багьри Дагьустандиз вафалуди гьузуз Первердигари
кьувват туври!

Сувайнат КЮРЕБЕГОВА

ЙИЗ ДАГЬУСТАН

Учьву хьарар, гьялак гьярарна нирар,
Каспий гьюлра, гьявнарси, лепйир али,
Рякьярин гьваларихь тIумтIарин ширар,
Дагьларин кIакIар, чру рангну балгнайи.

Ягьал таблик дараргьну айи марччар,
Лизи кюкйирси, ярхлаан рякьюру.
БицIи кьунра, дазаргну кьяни кIарчар,
УкI абгури, дагь вуйибси либцуру.

Хуб утканди рякьюрдарин кьятIкьютIар,
Жергейиь ай эскрариз вуйи ухшар!
Чпихьна зигури а улар хьарари,
Жюрбежюр рангарин хуш кюкйир айи.

Гьамциб вува, йиз Дагьустан, хьадукра,
Гьузуру фици ув'ин гьайран дархьиди?
Яв саб ткиси гьибгьрузуз йиз жандакра.
Гьузуз шулдар увкан мяъли дарпиди!

Шюшеханум КЕРИМОВА

ДАГЪУСТАН

Гьар гвачІнинган, цІийи швушвси, йиз мақан,
Либгурава Каспий гьюлиз – гюзгюйиз.
Йигълан-йигъаз шагърар шули а уткан,
Гюрчег шула йиз вилайт – Дагъустан.

Увкан мяъли кІури аза, йиз Ватан,
Ислягъ вуйи халкъарин гим – Дагъустан.
Заан вуйиз увкан гьюру гьисс вартІан,
Уьбхюраза думу гьянаъ йиз гьарган.

Авар, дарги, къумугъ ва лак разиди,
Лезги, урус ва жарадар гьаргандиз
Дурарихъди табасаран гьякълуди
Сар абайин вуяв баяр якъинди.

Алахъган гьагъ, яв гьарсар бай гьудужвну,
Хаин душмнин рякъ сенграриъ гьадабтІну,
Зурба зегъмет женгнан ялвигъ дизигну,
Читин йигъан яв ад гьаци за гьапІну.

Ккунидар а яв сяргъатар пай апІуз,
Узуз уву жвилли дапІну ккундарзуз.
Ккунидар а яв тарихдиз лик йивуз,
Дурарин рякъ жикъиб вуда, аьгъязуз.

Гъийин девир, баркаван, яв мюгъкам ву,
За шулайи гьурулушдиъ рябкъюру.
ВартІан зурба девлет, якъин кІурзавуз,
Халкъарин арайиъ айи сабвал ву.

Увкан мяъли кІури аза, йиз Ватан,
Ислягъ вуйи халкъарин гим – Дагъустан.
Заан вуйиз увкан гьюру гьисс вартІан,
Уьбхюраза думу гьянаъ йиз гьарган.

Рамазан РАМАЗАНОВ

ДАГЪУСТАН

Аьсрариан абйирин сес
Ебхъуразуз яв ругар'ин.
Ихъ гъюз имбу наслин нефес
Гъюразухъна. Му бахт дарин?

Уву вува багъри дада,
Йиз ккуни яр ва гъякъ дустар.
Уву вува ригъ ва далда
Йиз кIул'ин али, Дагъустан.

Каспий гъюлси сикинсузуб,
Марщиб Шалбуз дагъдин сивси,
Багъларси мерд ва жумартуб
Кабхънавуъ юкIв аку ригъси.

Бахтлу деврин бахтлу инсан,
Яв ругар'ин лицураза.
Фукъан узуз дарна масан,
Дагъустан, йиз кIван аваза!

Юсуф БАЗУТАЕВ

ДАГЪУСТАН

Яшамиш ибшриву, Дагъустан багъри!
Артухъ ишри инсанар жил'ин али.
Буза увкан узу къадарсуз рази.
Яв гюрчегвалиин, багъри Дагъустан.

ХъапIри а ихъ инсанари уьмур шад
Ихъ Кавказдин дагъларин, Дагъустан.
Наан вушра апIуз шулу му яв ад
Яв гюрчегваликан, багъри Дагъустан.

Дагъларин канчIарикк кка бицIи гъулар,
Гъарсаб жакъвли дапIну айибси мукъар.
Гъирагъдихъди илтIикIна вари увлан
Гюрчег шагърар, бицIи гъулар, Дагъустан.

Хъадан вахтна шулу успагъи чру нур –
Ул ктIабцурдар, лигурушра, Дагъустан.
Йишв гъабшиган, електрофанарин нур
АтIабгну шул ихъ жилар'ин, Дагъустан.

Яшамиш ибшриву, Дагъустан багъри!
Фукъан вушра шадди вуча увкан гъи.

Девлет, беркет кам дарибшри яв жиллан,
Яв халкъар гьидидицири сарихъан сар.

Къабул апІин, Дагъустан уву багъри,
Увкан дидикІнайи йиз цІарар шиърин.
Вуза узу дагъустандин дишагъли.
ГъибикІунза ув'ин гъайран вуди гъи.

Рягъимат ТІАГЪИРОВА

ДАГЪУСТАН

Увухъ хъавухъ гюрчег ягъал вуй дагълар,
Гизаф ширин вуйи йимишдин багълар,
Гъарсаб мягъсул урзру бистнарна хутІлар,
Эй, гюрчег Дагъустан, гъизил Дагъустан.

Хъавухъ чру тепйир, сирин вуй яйлагъ,
Девлетлу вуй Избербаш – нафтлин булагъ.
Яв эллер чибра духъна гизаф уягъ,
Коммунизмйиз гъягъюрайи, Дагъустан.

Ув'инна алжагъган хаин вуй душман,
Дагъларин игитари тувну чпин жан.
Руг-руг гъапІну гъарсар хаин вуй душман,
Яв азадвал, намус уьбхюз, Дагъустан.

Гъамусяаътна дубхънава ву абад,
Гъацира яв эллер чибра ву азад.
Жанар вуди сагъ, юкІварра вуди шад,
Гъязур ву яв ляхниз, игит Дагъустан.

Асланбег ВЕЗИРОВ

ДАГЪУСТАН ИЛТИБКИНУ ИЛДАН ГЪАЛАЙИЗ

Йишв ву. Бабу лай-лай йивура бализ,
Сейриз удубчІвну а ваз, рубзури арс.
Жилин мухриан гъюра дерднан нефес,
Улубкъурай балайикан агъяйкІан?

Фаракъат ву сакит нивкІуъ инсанар,
МучІу гъабхъи зав, имдар аку хядар.
Дявдин ялав кабхъну, хъюбгъю жил убгуз,
Архъу душман, ислам дин дигиш апІуз.

Мусурмнар вуча кІури, вагъабистар,
Шамил, Хаттаб вуйич кІури, пайгъамбрар,
Йивну йихури бицІидар, ахъюдар,
Дагъустандин алархъну пис душмнар.

Чпин багъри Ватан уьбхюз ккунидариз
Дих гъапІнийи Амировди майдандиз.
Баркаллагъ Дагъустандин хизандиз,
Дагъустан илтІибкІу илдан гъалайиз.

Дагъустан, Баб – Ватан, гирами жил йиз
МютІюгъ апІуз ккун гъабхъну пис душмандиз.
Икрам апІурхъа гъучагъ игитариз,
Ихъ сабвал бадали жанар дивдариз.

Абдусалам АСЛАНОВ

ШВНУБ ДАГЪУСТАН АЙИЗ МУХРИЪ

Швнуб Дагъустан айиз мухриъ –
Тики дубхъна юкІв йиз парлагъ.
Саб Дагъустан – кыягъял дугъри,
Къюбпиб – нефснуб хъютІюбкъю гъагъ.

Агъ, Дагъустан – мягърум дада,
Тямягъкрарин дюгъне буллугъ.
Шаирариз рюгънан далда,
Дубхънуб ашра уьмур дашлугъ.

Агъ, Дагъустан – макан багъри,
Фукъан гъагъар ивнава кІваъ?
Швнур веледин дада дугъри,
Вари дюн'я убшнаир чаъ.

Агъ, Дагъустан – юкІв йиз парлагъ,
Швнуб миллетдин гюрчег гъалав.
Агъ, Дагъустан – рюгънан йиз дагъ,
Убгурайи алди ялав.

Швнуб Дагъустан айиз мухриъ...

Сувайнат КЮРЕБЕГОВА

ВАТАН

Ватан дарин – гъарсар касдин
Салам тувуб кІваантІан?!
Ватан дарин – гъар инсанди
Гъюрмат уьхюб кІваантІан?!

Ватан дарин гъарсар касди
Уж'вал апІуб кІваантІан?!
Ватан дарин гъар инсанди
Икрам апІуб кІваантІан:
Гъахи ругдиз,
Гъахи бабаз,
Гъар бицІириз ва чІалназ?!
Ватан дарин ухъу гъарсар
Ва гъарурин кІван гъиссар!

Гюлбика УЪМАРОВА

ВАТАНДИЗ

Бабан канчлар дисну хилиъ ижмиди,
Бицлир гъяра, улупури аьлхъюб зуз,
Хъугъвали юкIв абцIна дугъан къадарсуз,
Алдадакур кIури, гъвалахъ баб хъмиди.

Багъри Ватан – йиз ккуни баб, юрд багъри!
Гъам бицлirsi хъичIихназа яв канчIхъан,
ГъачIабккурза вухъна хил ярхлаъ айган,
Яв гъвалахъди шулза кади фурс гъяри.

Сабдихъ, Ватан, хъугъназа лап кIваантIан:
Увухъди зу алдадакур сабанкъан.

Гъажимурад ТIАИБОВ

ЙИЗ ВАТАН

Рябкъюразуз уву ригъдин нураригъ,
Акв туврайи гъзилин шар, йиз Ватан.
Вуза умудлу, яв уьмриъ чIуру йигъ
Шулдар кIури, аьзиз Ватан, йиз Ватан.

Ккундузуз яв юкIв саб вуйи игит халкъ,
Дуст уьлкйирра, уьбхюрай яв гъирагъ шаркъ.

Уъру эскрар, гъязур вуйи йивну къамкъ,
Уву уьбхюз душмандихъан, йиз Ватан.

Ккундузуз яв ягъал дагълар ва нирар,
Гъарсаб мейва туврай бистнар ва багълар,
Гюрчег шагърар, яркъу майднар, мерд гъулар
Яв ругар'ин артмиш шулай, йиз Ватан.

Ккундузуз яв дуствал айи миллетар,
Саб хизанси уьмриь айи бахтавар.
Жигъил насил, айи чаз дерин къастар,
Уву арбаб апӀуз ккунди, йиз Ватан.

Пагъир МИРЗАКЕРИМОВ

ДАГЪУСТАНДИКАН МЯЪЛИ

Ягъли дагълар хъа увухъ –
Лайкълудар ад апӀуз.
Чиб гъяркъиган, шулу тухъ,
КӀваан дурар ккундузуз.

Дагълу халкъарин макан,
Гъи дубхъна ву безетмиш.
Багъ ва бегъерлу бистан
Гъар йишваъ дубхъна битмиш.

Тувра йикк, никк ва хъа бул
Му яв гюрчег дагълари.
Балгура ихъ Ватан, гьул
Халкъдин гужли хилари.

Тутруврай мейва-нимат
Адар му ихъ дагълари.
Агъали ву саламат
Цийи уьмур балгури.

ДАГЪУСТАН

Тарихнаъ лап циб вахтган дар вуди азад,
Ухъуз ухди бегьер туву Дагъустан.
Яв девлетну тувра лепе, шула шад,
Хъана абад йибхъ уву, йиз Дагъустан.

Киваин илми думу гъушу пис йигъар,
Агъйир кгул'ин алди гъаши, Дагъустан.
Азад дапну, кау халкъдик дамагъар,
Игит мургар яв сагъ ишри, Дагъустан.

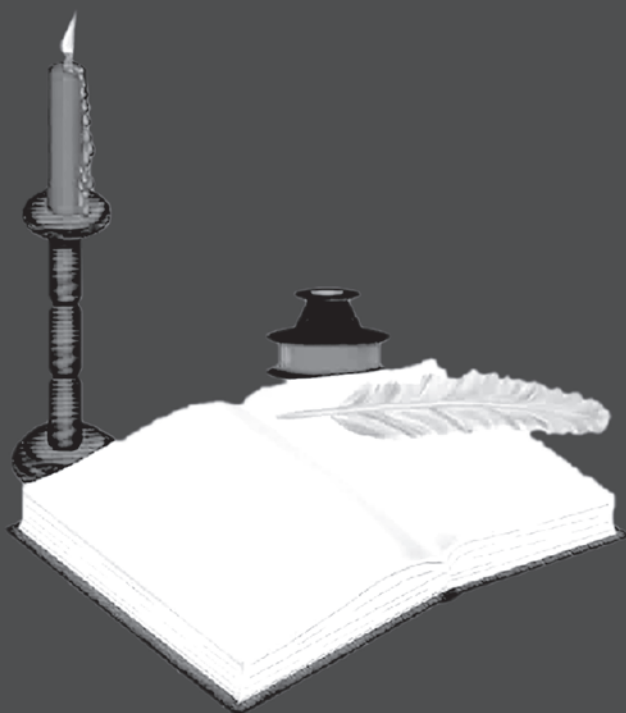
Жерге-жерге яв игитар фронтдиз
Душну, гъюбхну уву, багъри Дагъустан.
Увкан дубхъна азад макан халкъариз,
Адлу дагъларин сагъиб вуй Дагъустан.

Йисан таза гъелем хури, балгури,
Ухшар кимдар увук кюгъне, Дагъустан.
Увкан цийи нагъил гъебхъу абйири
Хътабгура шадди нефес, Дагъустан.

Учьюкьдархъа, сарун улар арццурхъа,
Мучуди дар, аку ву гъи ихъ макан.

Манаф ШАМХАЛОВ

Поэзия

Шихмягъямат ГЪЯМИДОВ

КАГЪАЗ

**Кагъаз рякъюъ тІапІри аза увухъна,
Метлеб вуди уву хъуркъуб узухъна.
Хал-хизандин читинвализ дилигди,
Хъуркъуз апІин ву ккунирин багахъна.**

* * *

**Узу гъушу рякъяр гъахъну ягъурсуз,
КІулиз гъюрай фикрар вуйиз къайдасуз.
Сар увуктІан умуд сарун кимдариз,
Гъит яв рякъяр ишри бегъем хатІасуз.**

* * *

**Хабарсузди гъахъна узу завалихъ,
Дарман хъайи инсан адар багарихъ.
Дерди, гъарай апІураза сар увуз,
Му яв сурат ккунди гъарган уларихъ.**

* * *

**Му йиз кагъаз гъурубкъиган увухъна,
Русвагъ махъан, эл уч мапІан багахъна.
Гъарай мапІан, мюгътал махъан апІрубдихъ,
Сабур дапІну, хъуркъуз апІин узухъна.**

* * *

**Гафарикан артухъ имдад имдарсуз,
Ужуб гафра лап гъагъиди ебхъурсуз.
Амма увук кууркІинийиш улар йиз,
Саб дарманра лазим сарун шулдайсуз.**

* * *

Уву хъркьган, гъяркьши узу язухъди,
Ишал мапІан, къамкъар мурччван ишлихъди.
КІваин дапІну ихъ сифтейин аьшкънан йигъ,
Гъадму йигъкан къюб гаф апІин узухъди.

* * *

Завариз тІирх, белки, хъашул хядарихъ,
Дава-дарман, имдад-чара дердназ ихъ.
Хъа нагагъки саб чаракъан дибрихъши,
ЦІа кипну ург сарун узу яв улихъ.

* * *

Му йиз гъарай увуз ухди гъеебхъши,
Му йиз дерднан дарман уву хъууркьши,
ТІирхну хъркьну, багахъ хъайган уву йиз,
Фу пуза цІиз, чахъан узу дурургиш.

МОСКВАЙИН ХЪАДУКАР

Къюб ваз шула учухъинди
ГъудубчІвурин хъадукар ригъ,
Амма, гъаз-вуш, узухъинди
Гъарган шулу амсиди йигъ.

* * *

Табиаетдиз адар гъевес,
Улубкънашра хуш хъадукар.
Гъаз-вуш адар нагъмайин сес,
СатІи духъну гъаригъ жакъвар.

* * *

Шараб ву ранг кюкйиринра,
КІваз хуш кюкю адар сабкъан.
Йимишдин гъар кюкдихъ хъашра,
Жараб дар зат ярквран гъархъан.

* * *

Ихъсиб дар зат мушван вазра,
Ригъра ихъси нурлуди дар.
Ктабхъура магъа майра,
Хъа набши цци йиз хъадукар?

* * *

Лал ву мушваъ чюлра гъаз-вуш,
Хъадукар гъисс адар нириз.

Аггю шулдар йигъ фу вахт вуш,
Сигърин ухшар ву хябяхъдиз.

* * *

Мархъ убгъуру дарди нубат,
Мяъли ебхъдар ахсрарикан.
Мегъел узуз гъебхъундар зат
Гъюд рабхури гюнейикан.

* * *

Мархълин къяляхъ дерккучИмир
Рябкъдар завлан алдагъну хаб.
Ачухъ апІуз хиял-фикир,
Я дагъ адар, я ярхи таб.

* * *

ДаркІури чан фу вуш тІалаб,
Илбицура узлан саб луф.
Гъам узуси, вуйкІан яраб,
УкІу луфра аьшкънахъ бейкуф?

* * *

Вушалва гъа луф гъапІур ву –
Хъа гъаз диди хабар тувдар?
Вушалва гъа луф, яр, уву –
Хъа гъаз гъи йигъ хъадукран дар?

* * *

Ачмиш хъибган аьшкънан сигърин,
Мяъли кІуру хъадукракан.
Йиз аьшкъ дибгъна гъарган ув'ин,
Мяълира йиз вуйиз увкан.

40 ЙИСАН УВУХЪДИ

Пагъ гъушдарин вахтар фукъан гъялакди! –
Уъмрин юлдаш, уву узуз алахъган.
ЯгъчІур йисан гъау йигъар увухъди,
Гъич сабкъана гъархнадариз гъи кІваълан.

* * *

Наши макІан живан йисар сифтейин,
Сар-сарин аьшкълу вуди гъитІирху.

МукутІуршван читин йигъар ихъ уъмрин,
Сарихъан-сар ярхла ади гъирифу.

* * *

Гъахъну, гъелбет, амси йигъар ухъузра,
Сарин-сари юкІв бисури адау.
Циб гъахъундар гъамлу йигъар хъанара,
СатІи уъмриъ намуслуди ккадау.

* * *

Фукъан узу увухъинди вушра мерд,
Шуйи йигъар бейкуф вуди уву сар.
Хъасин узу пай гъапІиган му яв дерд,
Къабул шуйвуз гележегдиз вуй дарсар.

* * *

Девлет, хазна абхъундархъуз завар'ан,
Гъярамдик пай кивундархъа сабанра.
Гъялал беркет хулаъ айихъ зегъметнан,
Жараб къисмат дарибшри гъич саризра.

* * *

Му ихъ уъмриъ гъахъундарза сабанра,
Жара касдин тяриф апІуз зат шерик.
Умудлу йихъ, гъитІлантина хъанара,
Уву вуйиб му йиз уъмрин малайик.

* * *

Къад йисандин живан вуйиш гъи узу,
Гъадмуганси, яв мягълайиз гъидийза.
Багъри ГъуштІил сумчир дапІну баркаллу,
Гъубшу уъмур хъана текрар апІрийза.

ГЪАЧ КЪЮРИДДИ БАГЪ КИВХЪА, ЯР

Гъач къюридди багъ кивхъа, яр,
Ччвурар дикІну гъарсаб гъарихъ.
Хъасин къюрид лигурхъа яр,
Мейва гъабхънуш шилин ликрихъ.

* * *

Гъач къюридди багъ кивхъа, яр,
Гъарар завуз рукъруганси.

Герек хыган ухъуз хядар,
ГъючІвну гъаригъ дисруганси.

* * *

Гъач кьюридди багъ кивхъа, яр,
Рапак нирин саб гъирагъдихъ.
Багъдиъ дивхъа цІийи хулар,
МичІли штун саб булагъдихъ.

* * *

Гъач кьюридди багъ кивхъа, яр,
Мяракайиз гъитну майдан.
Сумчрар ккергъхъа балин, шуран,
Суфра дапІну майдандикан.

* * *

Гъач кьюридди багъ кивхъа, яр,
Женнет-йимиш хъубкъруганси.
Багъдин мейва-хъадан жихрар,
Инсанариз каъруганси.

* * *

Гъач кьюридди багъ кивхъа, яр,
Гележегдиз саб ядигар.
КкудуркІиган уъмрин йигъар,
Къюб накъв ишри багъдин гизрар.

МЮГЪЮББАТДИКАН БЕНДАР

Дюн'я вуйси гъилицунза,
Уву гъушу рякъ абгури.
Аъхир магъа алахъунза –
Гъаз дийгънава дерд зигури?

* * *

Ригъдин нулар куркІру вахтна,
Аг кІурава уву багъдиъ.
Багъ ву ухъухъ вари дюн'я,
Лицуз шулин узкъан сарди?

* * *

ЮкІв абцІнайиз мюгъюббатди,
Сар увузтІан мялум дару.

Мигъитана узу сарди,
Му дюн'яйиъ, кІан-кІул адру.

* * *

Улариз йиз уву гъяркъган,
Луфси тІирхуз гъязур шулза.
Хъа уву зат дяркъруган,
Дадихъ байси мягърум вуза.

* * *

Мархъ убгъруган, дарди нубат,
ЦІадлар куркІру пайгъамбарик.
Хъа увура, дабгну халват,
Улар куркІава ккунирик.

* * *

ЧІатан гъава вуйган амси,
Увкан гъарган ригъ шулузуз.
Мархълин къяляхъ марци завси,
Уву гъарган рякъюрузуз.

* * *

Гъюрза кІури яв багахъна,
Увухъинди рякъюъ аза.
Хъа увура гъач улихъна,
Алабхъну яв валжагъ таза.

* * *

Агъзур ранган кюкйир айи,
Хяраъ аза ихъ Майдандихъ.
Увуз ккуни вичар айи,
Багъ кивназа Рапак нирихъ.

* * *

Сан нивкІукди уву дяркъну,
ЦІа кабхънайиз жигъил жандик.
Узухъинди хушди дялхъну,
Китва узу аьшкънан нирик.

* * *

КІваин дапІну ихъ мюгъюббат,
Завариз тІирх, такабур ву!
Хъа узура, дабгну халват,
Завуъ хъиза дисуз уву.

* * *

Наан гъабшиш дем-мярака,
Уву суракъ апІураза.
Хъуркъ мяракиз, йип саб нагъма,
Увуз чюнгиор йивураза.

* * *

Гизафдари кІури шулу –
Гъарган кюкдиъ багъра гъубздар.
Яр алахъган фикир шулу –
Кюкдиъ адру мейва адар.

* * *

Гюзелиин гъяйран хъиган,
Нурлу шулу амси йигъра.
Увхъан ккунир ярхла хъиган,
Дабгъну шулу хъадан йигъра.

* * *

Мукъан гагъди гъапундайза,
Гъамус ачухъ апІураза:
Улар куркІган яв абурнак,
Гъазниъ ччимси ерцІураза.

* * *

Женнет-багъдиъ сес ипна гъи жакъвари,
Вичун гъарин цирклариин рахури.
Пагъ, адарин такабур сес саб ничхриз!
ТІибхурдайкІан думу ничхир йиз мухриз?

* * *

Зарна-зиба алабхънава жандиин,
Жигъил-живан гъяйран шулу сар ув'ин.
Заан патакк шид убхъруган яв гагъ'ан,
Аъжаб вуйда уъмрин йигъар ихъ уткан.

* * *

Варибдихъан инсан ярхла гъахъишра,
Гъузуз шулдар жвув улдрупди ккунириз.
КІваъ айи сир гъич саризкъан дарпишра,
Дидкан дугъри хабар шулу ккунириз.

* * *

Гюзел гъвалахъ хъайи вахтна махъан йисир,
Ккунирихъди хъапІу уъмур девран ву.
Ачухъ апІин вахтнинди дугъаз кІван сир,
Думура лап ув'ин гъарган гъяйран ву.

* * *

Ккундузуз лап живанарик гьисс капуз,
Мюгьуббатдин рякъ балгруси ярихъди.
Ккундузуз лап агълийикра рюгъ капуз,
Жигьил духъну, лицруганси аьшкълуди.

* * *

Хабарсузди сефил гъахьиш кIваз ккунир,
Дарман харза, дабгну завун хьдарихъ.
Хъана дугъу тIалаб гъапIиш, дебккуб нир,
Му ляхинра гьич фукIа дар йиз улихъ.

* * *

Сар гюзели цIа кипнайиз бедендик,
Гъадму гюзел кахънайиз гъи фикрарик.
Хабар дайкIан, яраб, дугъаз йиз кIвакан –
Учв бадали ургурай живандикан?

* * *

Такабурвал варидариз айиб дар,
Дишагъли ву вартIан заан такабур.
Му ляхникан бязидариз хабар дар,
Алдрахъиган му чан уьмриь такабур.

* * *

Гъияматдиь ухъуз къюриз рубкъураш –
Сариз женнет, тумунуриз – жегъеннем.
ГъитIан миди женнет увуз вуйиз бахш,
Узуз ибшри, дабгъну ашра, жегъеннем.

* * *

Вазлин аквнахъ рябкъюразуз йиз сирин –
Думу гъарган дийибгъура йиз гъвалахъ.
Ригъ вува йиз, гъудубчIвурай гъар сигърин, –
Вахт-вахтарик йихъа, ккунир, йиз гъвалахъ.

* * *

Фунур ухъкан ухди гъушиш ругдикна,
Бахтавар ву, дярябкъиган хажалат.
Хъа гъзури дерди пиди шиликна? –
Духънайиган уьмрин юлдаш саламат.

* * *

Эгер гъузиш уву сарди къанариз,
МакIан узуз – уву гъуш'ва, йиз сардар.
Ругдик кашра уву кIваълан гъархдариз,
Хъа увура кIваин апIин ихъ бахтар.

* * *

Хъадукар ву, кюкдихъ хъада мишмишар,
УнчIвар тIаьну лигурава гъарариз.
Хъа узура, тIаьнайиган яв унчIвар,
Лигураза му яв гюрчег кIалбариз.

* * *

Межнундиган гъариб хабар гъеебхъган,
Лейли хъюгъну завал апIуз чан жандиз.
Багахъ дарши, му кьюр живан гъургиган,
Дерднан хабар рабгъну вари Ширвандиз.

* * *

Хаямди чав чяхрин тяриф апIруган,
Йиз фикриан дугъан чяхир ккуниб ву.
Сабдиганра увуз дарман адруган,
Ккунир хъуркъиш, думу увуз дарман ву.

* * *

Лезги ашукъ Абдул учухъ дергиган,
Пагъ апIдаин аьжаб тяриф Гьюриийин.
Гъамкъан ккунди, Гьюри чахъна дарфиган,
Сарун гъапIру ашукъвал вуй Абдулин?

* * *

Увхъан узу ярхла ади шула йис,
Читинвалар шула узус къадарсуз.
Йигълан-йигъаз уьмурра йиз шула пис,
Вари увуз ашкар апIуз ккундарсуз.

* * *

Ярхи уьмур тувнайиган инсандиз,
Йигъар фици адауру бейкуфди?
Бахш апIин яв уьмрин йигъар ккунириз,
Вазар, йисар жаргъиди чиб гъялакди.

* * *

Жаваб дарди гизаф гъузра суалар,
Вахт магъапIан жикъи уьмриь дурариз.
Бегъем дапIну яв ккунирин тIалабар,
Дарамат див увухъ гъабши хизандиз.

* * *

Уьмур гъубшну. Фу пуза гъи бахтнакан?
Бахтлу вуйза ккунир гъвалахъ хъайиган.
Адруганси дярябкъю кас йигъ пашман,
Адаршул зат гъарган бахтлу вуй инсан.

* * *

Гъарсад йисан улубкюра Рамазан,
Рамазанси уьмурра гъаз шулдайкIан?
Къюрдун къяляхъ нубат гъюра хъадукран,
Йиз хъадукар хъана чIиви шулдайкIан?

ПАГЪ АДАЙНУЗ ХУБ УТКАНВАЛ!

Пагъ адайнуз хуб утканвал,
Мяракайиъ деънайиган.
Къабул дубхъну яв заанвал,
Мяъли бикIуз хъюгъза увкан.

* * *

Жан йиз абур, жан такабур!
ГъапIуз гъуш'ва ухди узхъан?
Имдар узуз сарун сабур –
Фагъум-фикир вуйиз увкан.

* * *

Бейкуф вуза гъамус увухъ,
Адар апIрур гъи йиз язухъ
Гъуш'ва узхъан хабарсузди,
Хулаъ гъитну узу сарди.

* * *

Гъар гъачIининган кIуйва узуз –
Хяви нивкIар сан гъяркъюнузуз.
Яваш апIуз дерди-суза,
Уву гъарган ккарцири шуйза.

* * *

Алдагъ кIуйва увлан хабар,
Гъархруганси гъяркъю нивкIар.
Ваъ кIурдайза узура зат,
Хабахъ шуйва – ригъ Гюлейбат.

* * *

Хъуркъну магъа вари нивкIар –
Увуз къисмат гъахъну накъвар.
Гъитну узуз дерд-хажалат,
Гъуш'ва узхъан – нур Гюлейбат.

Дерд-хажалат гъитну узуз,
Гъуш'ва узхъан йиз такабур.
Сарун уьмур зат ккундарзуз,
Дярябкъруган му яв абур.

Паша МЯГЪЯМЕДОВ

Паша Жамалович Мягьямедов 1957-пи йисан Хив райондин Цудихъ гъулаъ бабкан гъахъну. Гъвандиккарин къялан мектеб ккудубкІну, Паша Мягьямедов ДГПИ-йин филологияйин факультетдик урхуз кучІвру. Мектебдиъ урхури имиди шиърар дикІуз хъюгъю Паша Мягьямедовди 70-пи йисари литературайин аьламдиз сабпи гамар алдагъну. Гъадму йисари райондин газатдиъ ва республикайиъ ихъ чІалниинди удучІвурди гъахъи изданйириъ, сатІланди вуйи поэзияйин сборникариъ дугъан шиърар чап апІури гъахъну.

Паша Мягьямедов хайлин йисари Хив райондин «Аку хяд» газатдин кІулин редакторди, «Табасарандин нурар» газатдин мухбирди, Цудихъ гъулан мектебдин директорди гъилихну.

Урусатдин журналистарин Союздин ва Урусатдин писателарин Союздин член Паша Мягьямедов 60 йисаъди гъагъи уъзриан кечмиш гъахъну.

Паша Мягьямедов «Гафнан гъала» китабдин автор ву.

ЙИЗ УЪМРИН ГЪАГЪ

Аьлхъюб, ишуб, уж'вал, харж'вал,
Кур пашманвал, гъам-хажалат,
Аькьюллувал ва ахмакъвал,
Бахтсузвалар ва жикъи бахт,
Уларин лигуб ва аьлхъюб,
Аьдатар саб ва варжна къюб,
Ебхъуб, хъана жара гъиссар
Ва саб хайлин уъмрин йисар...
Гъварч гъапІнийза вахтнан фургъниз,
Дюн'яйилан тувуз ккай чарх.
Вагъ! КІваълан гъябгъюрай гъа йиз
Пише – гардандиъ ай юркакагъ.
Гъадабгъза тІул-фикир хилиз,

Кучза гурдмарик сабан сагъ.
«Фу гъабхурава?» гъерхдариз,
Жаваб тувза: «Йиз уьмрин гъагъ».

ВАРИ РЯБКЪЮЗ

Ахъли мучлушнаъ рябкьюразуз вари:
Умун лигувал яв жангар уларин,
Вуз мучлушнаъ жан-юкӀв апбакан вуй кин,
Гвачнин аквнахъди дубгуз вуйи мумкин.

Рякьюразуз, кӀарза герчег, дугъридан:
Утанмиш'валиъ ахънай гарцлар якьут,
Гъызгъин теменайиъ абхънай яв гардан,
Багъдиъ айи гъарсаб мейва, духънай жут.

Рякьюразуз му яв марцци хиялар,
Фу-вуш пуз ккундайи явлу кӀвантлар,
Рякьюразуз гардандихъ хъай хиларра,
Хъюхънихъ хъайи кӀару тӀюхъра бейхабар.

КубкӀиган увук мюгъюббатнан бегъюш,
Гъамус дарабгъну имбу яв мешреб – куш,
Явлу чиг йивну айи яв жандак,
Мугъаятвалра рябкьюра-адар шак.

Аьлакатнан шейъ даринхъа мучлушин.
Рябкьруганра гъитрай улар уьлчюкьюз.
Дурар арццубра ву узуз лап ширин,
Вушра гъузри уьлчюкьну, вари рябкьюз.

Гъумраъ йиз ликарин шилси,
Ав, дюз кӀураза – гъумраъ,
Гъубзна яв сурат шагъидси,
Гъюбгъю гажнихъ хъимбу шидси,
Тек увуз ачухъ гъапӀу кӀваъ.

Зурба ву уьмрин къувватар,
Белки, ккапӀур шагъид-шил.
Хъа гъябгъюринхъа йиз кӀваълан
Мучлушнаъ алдату кӀуллан
ГукӀундайи шуран хил?

Йиз девир, саб тлалаб айиз:
Маплан учу гюрюшмиш.
Хьугь узухь, узуз гучлурзуз
Вари ккебгьну, хьана члур хьуз,
Эгер ккун хьувал имиш.

Гьарсаб бабат балгнай гьарар,
Илдитури чпин палтар,
Шула гьи явашди чликъри.
Хьа саб дупну саб гьархьанкъан
Гьяцлал хьуз шулдар сабанкъан,
Дупну: «Магьа, узу рябкъри».

Начди ву дурариз узхьан,
Начди ву илдибтуз палат.
Табиаьтдихьан утанмиш
Даршра, аьгьдар чпиз таниш,
Уьбхюз ккуну къанун, аьдат.

Хьа зат гьидритру хьуз багахь
Палат алди гьубзна муклрукл.
Аплуз шулдар думу чуплагь,
Аязнан ва микллан лагьлагь
Гьеебхьну пну, тувдар чан юкльв.

ЯВ УЛДАКК

Гьапнийваки: «Удучлурза»,
Гьапнийваки: «Ккилиг узуз».
Сир уьбхюри мучлуршинра,
Яв сир абгурай узура
Хайлинди ккилигча увуз.

Хайлин хьдариз гьилигза,
Явуб, йизуб фундар вуш.
Анжагь узуз гьяркъю хьдар
Гьузну вуди тек шагьидар
Дархьувалин ихь гюрюш.

Гвачниндиккна дургурайи
Йишвди ургурай хьдар,
Мучлуршинра дупну узуз,
Гьулра аквназ тувну масу,
Наанди гьушнуш аьгьдар.

Амма саб аьгьюди вузуз,
Дид'ин асла мапан шак:
Хулаз гьафнушра чарасуз,
Йиз фикрар ва юкIв сикинсуз
Гъира ккимбуб яв улдакк.

Ккивнийза яв мюгьюббатнан гурзликк лик,
Ихтиярсуз абщну хьябкьнайи раккин,
КIван саламра гъубзну ккадрапди гъяспикк,
Гъацира гужназ дебккнайи миркклиин.

Тахсир вуйин, гъач дарпишра, гъюруган,
Аьгью вахтна ув'инди гъач пуз даршлуб?
Тахсир вуйин узу, гъапир, ишруган:
«Гъамус йиз фтиз лазим вухъа яв ишуб?»

Гъярза мюгьюббатнан гурзликкан, ккундарш,
Гужназ гысаб дапну фука даршиси,
Анжагъ увхъан узуз фука пуз шулдарш,
Уву увузкъан мютюгъ йихъ, гъабшиси.

ЯВ КIВАН ГЪАЛА

Гъюдал лигбакан дапнайи
Йиз уларин кьюбиб люлйир
Алаъназа гъи ув'ина
Гъирчну фикрин марци гюлйир.

Уву шули адарва буш,
Дамагъ вуяв рякъбан жаваб.
Амма уву гъавриъ ахъруш,
УвухънатIан дар йиз рякъ саб.

Успагъи риш, дамагъ кайи,
Гъит яв назар, гъит яв дамагъ.
Удукъувал чахъди хъайи,
Гъудубкъуб ву йиз кIван гъундагъ.

Ча узуз яв кIван манишин,
Гизаф шулдарш, ча саб цюмгъял.
Увузра ибшрида аьгью,
ШейтIниз зигнай тюфенгин гъял.

Саб цюмгъял ча яв цюмгъликан,
Кипуз йиз кѳвак тѳбкѳру гъалаб.
Хъа яв кѳван гъала гъадабгъган,
Гъал дарапѳуб вуйиз тѳлалаб.

Гъалибвал узуз гъабхѳишра,
Увуз фу ккунш апѳин узкан.
Сарун узуз гъич фуѳлара
Артухъ ккуниб адар увкан.

ВАТАНДАШ

Гъварч шула йиз уъмрин цларар,
Ахъри бенднаъ гъар деврин къарцѳ.
Гъварч гъахъну гъар деврикан саб,
Пуз, фици гъубшнуш уъмрин гъацѳ.

Гъахъундар узкан кас ахъю,
Вари халкъдиз вуйи машгъур,
Ясан гъитдарза хъуз аьгъю,
Духъну халкъдихъна биябур.

Я гъахъундар узкан угъри,
Къяляхъна хъуз диванбеги,
Лазимсузди, гъапиш дугъри,
Шакъ гъапѳундар йиз тюфенги.

Анжагъ айиз гъамциб ният:
Эгер узхъан хайлин шулдарш,
Хъапѳри ихъ халис аьдалат,
Хъуз лайикълу ихъ ватандаш.

УЪМРИН ПАЯР

Хъилибгурай узу гъапѳраш,
Вичун цирклиз тѳаъза улдар.
Диди гъачѳнин узуз гъарган
Салам тутруву йигъ шулдар.

Магъа гъира, хъаъри кѳулар,
Алдахъури шавгърин ухътар,
Мейва хъади вичун циркил,
Хулазди убѳѳвну бисуз хил.

Махъварикси, думу цирклиз
Тувнайи пай – шубуб шафран.
Махъварикси, му йиз фикриз
Мяна гъафну шубуб гафнан.

Дюн'яйикан ва уъмрикан,
Шаксуз, вуйза узу рази.
Уъмрин аъхири инсафсуз
Чуру фикрар гъахну бязи.

Узуз гъахъну гъаз-вуш сирин
Йиз вичун гъар, улд ва шавгъар.
Ккахъзу фикрарикк лап дерин,
АлдатГузкъан йиз вичун гъар.

Чатинди циркил адапну,
Хъерхъунза йиз улдан таяр.
Циб вахтналан хъана тлаъну,
АлдатГза йиз уъмрин паяр.

БАЛАДАР

Гъич сар каскъан дарциди дар аъжализ,
Гъич либгурдар уъмрик киву мижариз.
Гъахур инсан гъаммишандин чан йишваз,
Илдидипди хъасин кГуру ражариз.

Дидиз аъгъя увуз улупнай къадар,
Гъадму вахтназ гъапГуб гъабхъну яв мадар.
Рази дархъуз дидихъди увхъан шулдар,
ЮкГв абцГнашра, кГури ава, баладар...

ШАКНАН КЬЮРД

Кьюрдун эвел хьубкьра магъа,
Пеэрин мукъахъна, сулси,
Гъафиганси хялижв багъа,
Ярквру клаж рабгъура, пулси.

Амма кьюрд масу гъадабгъуб
Ляхин гизаф алиб ву гъагъ
Ярквраз чазра кьюрд ву агъюб,
Суст даршлуб дарапди чуплагъ.

Вари ккунду йифун бацакк.
Вардиин кьюрд вуйклан хаин!?
Гъамци шаклувал гъубзри кьвак.
Шуладар фикир архаин.

ХЪАДУКАР

Хъадукар дуфна чоллериз,
Кюкйирихъди дюн'я ву бул.
Гюрчегвали юкІв абцІнайиз,
Амма, гъаз-вуш, абцІрадар ул.

Вари шад ву, шад ву гъякъди,
Чпиз гюрчегвал вуйган къабул.
Йиз юкІвра абцІна кыккынягъди,
Амма, гъаз-вуш, абцІрадар ул.

Дустар ва йиз майил-мадат,
Гагъ'ин али йиз бицІи гъул,
Учву вучва йиз миогъюббат,
Учвухъ гъарган хъибди йиз ул.

Чуруб ярхла гъабхъну узхъан,
Фагъмик кимдар тЮхъкъан йиз зат.
Анжагъ жара хъуб гъи учвхъан
Аьшкълу йиз кІваз ву аьзият.

Йивура юкІву балабан,
КІваин духъну кІалбар бабан.
Даришри балкан агъдабан,
Гъюрхю бабан хатур ккибтру.

Йиз дамариъ айи ифи
Дадаинн ву, узу гъахи.
Гунгъарин апри чан аьфи,
Узуз уьмур туву аку.

Гъавриъ шулу велед бабан,
Анжагъ шулу думуган къан.
Йивура гъи йиз кІваъ мукъам-
Дадаинн нивгъариз ухшар.

АпІуз ккунди азуз ялхъван,
Чарх йивури тек сар увлан.
Сар узухътан, яр, мухъугъан,
Анжагъ ув'ин вуза аьшкълу.

Имбубсана шулузуз хуш,
Хъана шуйи гевюл сархуш,
Гъитибхнийиш йиз симиргъуш,
Анжагъ уз'ин вуди аьшкълу.

Дарифри йиз гъиссан аьхир,
Бахт айиз кIваъ, уву гъабхи.
Ккабалгунва уьмрин йиз хир,
Саб фила-вуш духъну аьшкълу.

Гъушу нивгъарихъ ишурза -
Дурарин йисир.
Ачухъ апIузра ккадарза
Йиз дурарин сир.

Сир жиниб ву, нивгъар – ашкар,
КкудубкIура вахт.
Умуд кивуз дарза бизар,
Имишул йиз бахт.

Йиз кIваъ умуд дубхъна гъялак,
Яраб шуйкIан къан?
Вахтну, рукъра апIру пучIак,
Гъубгну гъацI йиз кIван.

Къабир гъаркъиш увуз нагагъ,
Ккибисну айир хилин гагъ,
ЮкIв ачухъди духъну багахъ,
Увхъан шлу апIин гъюрмат.

Вардихъ сабси даршул даягъ,
Азуз кIури, мапIан дамагъ.
Эгер сар'ин алш вари гъагъ,
Увхъан шлу апIин гъюрмат.

Вари сабси даршул зирек,
Даршлу касдиз апIин кюмек,
Ужуб ляхниз духъну шерик,
Увхъан шлу апIин гъюрмат.

Уьмриъ – гъар йигъ швнуб жюре,
Ккабхъиш, ккабхъну ужуб бере.

Гъапиб дарин гъаддиз гюре -
ВартІан читинуб уьмур ву.

Уьмриъ шулу ужуб-харжиб,
АбцІну шул, ичІидира жиб.
Даринхъа ляхнар аьжайиб,
ВартІан уьмур читинуб ву.

Саспиган танх абцІна аьхю,
Саспиган шулдар гугаъ хю.
Му къанун ву, вардиз аьгъю,
ВартІан уьмур читинуб ву.

Гъарсаб шейънак кипри синих,
ЧӀюркъмикан апІури билих,
Пуч апІури яв марци дих,
Уьмур хъапІуб макадабгъан.

Ктрур адаршул цІибкъан тахсир,
Тутруврурра жарариз сир,
Азад яв юкІв дапІну йисир,
Уьмур хъапІуб макадабгъан.

Рябкъ жвуван кІвак кайи гъалатІ,
Фагъумлури гаф мапІан къатІ.
КІул'ин алди залум жаллатІ,
ХъапІру уьмур макадабгъан.

Яв пайниин духъну рази,
Рякъюьди гъач ачухъ, марци.
ЧӀур апІури ляхин дюзи,
Уьмур хъапІуб макадабгъан.

Хилиъ ади уткан къалам,
Фикриз хури вари аьлам,
ДибрикІур гъич кайиб тІяаьм,
Гъацдар шаирар гъяркъюнзуз.

Ушвнигъ гъивну багъа пІапІрус,
Фун кидипну, кадиси фурс,
Аьгъдарди ихъ чІал, я урус,
Гъацир савадлу гъяркъюнзуз.

Гьар суалназ цIабхури гуг,
Кафарийиз ву кIурур Юг,
Жарарин хулаь абцIурур чвуг,
Гьацир эржадал гьаркьюнзуз.

Хлиь бисну хьунти ханжал,
Адар кIурур учвтIан гужал,
Абгурайир хьтру аьжал,
Гьацир сар ахмакь гьаркьюнзуз.

Ватан ккун хьуб вушра буржи,
Абгурайир уьлке харжи,
Наан дибтIруш мициб дажи,
Ватанперврар, йипай узуз.

Гьарин цирклар хилар вуйкIан,
Ккарагурай гьарган завуз?
Ккун апIури Аллагьдикан
Алабхьру пай тувуб чпиз.

Чпин мурадар бегьем хьиган,
Гьарари цирклар апIур ис.
Улубкьнадар сабан лавлан -
Йигь илмиди яв кьисмат бис.

Гьарсаб гьар'ин гьаз шулдаикIан
Чаз гьилигу лазим мейва?
Ккарагурай хиларин пай
Дудрубгуз, дубхьну бад-гьава?

Казибат АБЛИБЕГОВА

Аблибегова (Гьясенбегова) Казибат Табасаран райондин Вечрикк гъулаъ бабкан гъахъну. Курккарин къялан мектеб ккудубкІну, дугъу Дербент шагърин медицинаин колледждиъ урхуз хъюгъру. Къялан пишекарвалин образование гъадабгъу Казибат гъамусяаът чан хизандихъди Дербент шагъриъ яшамаш шула ва Дербент шагърин ЦГБ-йиъ лаборантди лихура.

Мектебдиъ урхури имидитІан багъри чІалнахъна, поэзияйихъна маракълувалиинди илтІикІури гъахъи шуру шиърарра дикІуз хъюгъру. Чан яратмишариъ жигъил шаири багъри юрднан табиаътдикан, инсанвалин къайдйирикан, багъри чІалнахъна вуйи ккуниваликан ачухъди бикІура.

БАГЪРИ ГЪУЛ

**Гъилигишра гъи наанди
Азуз багъри юрдар гъиргъри.
Багъри гъулан гъарсаб циркли
Азук артухъ гъевес капІри.
КІарарик таб гъулан багъри
Рябкъюраки Шагъ-дагъларси.
ХярартІин хяр, кюкйир айи
Рябкъюраки халачиси.
ЦІин шидра йиз багъри гъулан
Кайиб ву, кІур, гъар саб дарман.
Вичар кІуруш, Вечрикк гъулан,
Дицдар сарун дихъур наан?!
Гъулан кІулиъ пирин гъари
ТІубчвура кІул, туври салам.
Чинчун гъар` ин гъулан жакъвли
А ккебгъну чан зирек мукъам.**

БАГЪРИ ЙИЗ ЧІАЛ

Гъарзун чІулсиб
Гафарин дагъ
Вуйи йиз чІал,
Гъубз аьсрарихъ
Дархьи мичІал...
Макадабхъан
Дубхъну кІикІал,
Аьзиз, ширин
Багъри йиз чІал!

Я ЖАН АЛЛАГЪ

Я жан Аллагъ, уву учуз сабур тув,
КІван фикрари фагъум къалу дапІнайган.
Я жан Аллагъ, уву учуз кюмек тув,
Уьмрин ярквраъ рякъ дибрихъри уьргънайган.
Я жан Аллагъ, уву учуз иман тув
Убцру ифди кІван гъирагъар дуржнайган.
Я жан Аллагъ, артухъ учуз къувват тув
Гъякъсузвалихъди женгнаъра айиган.
Я жан Аллагъ, дердназ вуйи дарман тув
Чюлиъ штухъ кюкюси дахаргнайиган.

КІАМУ АЛИ ЛАВАШ

Диф улубчІвнай завуз ухшар дапІну маш,
Икриъ цал`ин деъна бицІи Селминаз.
Дих апІура дугъаз бабу ипІуз аш,
Риш гъюрадар. Деъна цал`ин, туври наз.
– Я жан бабан, гъач ухди, дижибкІну маш,
Кабсну чІур шула яв гъабраъ айи аш.
– Я жан баб, ккундарзуз му яв дюгдин аш,
Узуз ккундузуз кІаму али лаваш...

ЭГЕР ШУЙИШ...

Эгер шуйиш, къяляхъ апІуйза вахтар,
Эгер шуйиш, къяляхъ апІуйза йигъар.
Эгер шуйиш, тІирхидийза завариз,
КІван гъялнакан хабар тувуз аьршариз.

Ктибтидийза саб ихтилат дурариз,
КІван гьялнакан хабар тувган аьршариз
Тувидийза хьасинган узу суал,
Гьаз уьмур йиз дючІюбгьнаш, дубхьну кагьал...

ЛИГУРА БАБ УНЧІВХЪАН...

Амси йигь ву. Лигури а баб унчІвхъан,
Саб фтикан-вуш гьалаб кайирси чан кІвак.
Рякьюраки ламун улар`ан дугъан
Наан-вуш ккахънайиб фикрарин шилнакк.
«Гьаз ава баб, гьи мици кур пашманди?
Гьаз сикинсузвал абхъна зяиф яв жанди?» –
Гьапиза бабаз гафар суал вуди,
Гьузнушра суалназ жаваб адарди...
Дийигьна баб уламдикк ккаьну рякьяр,
Гьаз-вуш ерхьурадар дугъаз гафар йиз.
Му арайиь гьарабху цІару кьяркьяр,
Баб уягь гьаши, гьафиганси фикриз.
«Якьин ву, гьюру», – сес утІубччу баб`ан,
«Фу гьабши баб?» – варкІ гьапІнийиз сабпну кІваз...
«Хялар гьюру, ккудубкІ ухди, кьан мапІан,
ЦІа артухь апІин ихь хулаьра пичран».
Гьубшну сьаьт, кьюб, шубуб ва юкьубра,

Адар гъафир, шула магъа хябяхъра.
Амма, гъаз-вуш, баб шуладар гъич сикин,
А дийигъну, уьбхюри унчІв айвандин.

УВУ ДЯРКЪНУ...

Уву дяркъну сан нивкІукди
Уягъра гъашнийза нивкІ ан.
ЮкІв ебгурайи гъялакди
Мюгъюббатнан ищрушнаан.
Ищура пну гъапІуз шулу?
Дарман адруб ву мюгъюббат.
Ккуниризра фу пуз шулу?
Аллагъди гъибикІну къисмат.

БАБАЗ СУАЛ

ГвачІнин ухди, унчІвигъ гъяйи Исламди
Гъерху бабхъан, удучІвнайи икризди
– Я баб, йипа, гъатму диф
Гъюри айин хъади йиф?
Я жан бабан, жан уччвур!
Йиф хурайиб диф вуйин?
Жан йиз кюкю, йиз мудур!
Йиф убгъуз къан дубхънайин?
– Я баб, къюрдун ваз дарин?
Йиф къюрдну убгъруб дарин?
Гъаз кІурава «Къан вуйин»?
Йиф адру къюрд шлуб вуйин?
Гъякъди кІурава, йиз бай,
Къюрдинуб ву ваз, жан бай.
Уьмриъ гъаписи шулдар,
Йифунра аьйиб адар.
Хъубкъди йифра гъи-закур,
Баб бизар мапІан, уччвур!
Эгер бабак хъял капІиш,
Йиф убгъдар, аьгъю гъабшиш.
Магъа тувра гъи хъана
Бабаз суал Исламди.
Йифуз хабар тувунна?
Азуз думу лазимди.

АЪСРАР` ИНДИ ДИЙИБГЪНАВА...

Аьсарар`инди дийибгънава гъаншарий
Кюгъне гъала, Дербент шагъриз либгури.
Гъаравларси дийигънайи цалари
Уьбхюри а шагъур уламнакк ккапIри.
Аьсарар`инди дийигъначва гъаншарий
Ккунидарси, чиб-чпин машназ лигури.
Гъар гвачIнинган Каспий гъюлин нурари
Салам тувра, Дербент уягъ апIури.

ГЪАЗ?

Гъаз сиринси гъвалахъ хъава гъарган йиз?
Гъитрадарва фикрар сикинди гъаз йиз?
Гъаз учIвунва хабарсузди уьмрий йиз?
Гъаз кучунва назук кIван симарик йиз?
Хабарсузди абхъу микIси хулаъ йиз
Ккибицунва йиз уьмур кIан`ан кIулиз...

САРПИ МЯЛИМ

Илмин лампа кабхур узуз,
Уву вува, сарпи мялим!
Дадайиси хабаъ узу
Тпаунва пай аплуз илим.
Гъубшнушра вахт, илмиз кIваин
Сабпи гъарфар сабпи дафтрин.
Фици класдиъ лизи кIаж`ин
Каънуш цIарар аку уьмрин.
Уву туву лампайихъди
Гъягъюраза уьмрин рякъдиъ.
Умуд кайиз, лампайикан
Шул дупну ахю цIайлапан.
Икрам вуйиз увуз мялим,
КIваантIан увуз аферин.
Адайиш шибритIра илмин
Фициб шуйкIан ахир деврин?

КIВАИН ХУРИ БИЦИВАХТАР...

КIваин хури бицивахтар
Ккундузуз хътакну йиз йигъар,
Сабдиканра хабар дару,
Саб месэла улихъ хъадру.
Шадди багъдиъ учу жаргъру,
Латакк деъну гъягъйир йивру,
Нашди думу шаду йигъар?
Ккундузуз, ав, аплуз текрар.
Вахтну гъурхну думу йигъар
МикIлу чвлин кIажар гъирчубси.
Амма хъана хъиди кIажар,
Йигъар, гъяйиф, къяляхъ гъидар...

Proza

БИРЮК

И.С. Тургенев

Хябхъган пІчу фургъниѣди узу хюрч хъапІу йишв`ан хъадакнѣ гъюрайза. Гъулаз хъуркъайиз, йиз улихъ миржиб верст рякъ хъимийи. Йиз мюгъкам юргъа биши руг айи рякъюѣди жабгъурайи. Диди вахт-вахтарик пурхар йивуйи ва ибар тІурччвуйи. Бизар дубхънайи курцІил, фургъник кибтІнайибси, къялхъян чархарик кабснѣ жабгъурайи. Улихъди ахъю кІару диф явашди ярквран завузди удубчІвурайи. Йиз кІул`инра, узуз гъаншардира ругъул дифар гъюрайи. Ракитайин гъарар такабурди ришвурайи ва чпин арайиѣ фиткан-вуш улхурайи. Бугъ айи гъавайин цІюхъюмвал саб дупнѣ ламун мичІлишназ илтІибкІнийи, сирнар сигъди чиб-чпик карсрайи. ТІурфан убгърубси вуйи.

Узу гъяйвнин гъваларикан фурийин жилавар ктатза, гъяйван ичІ`ан гъябгъюрайи рякъюѣди гъажабгъу, дебцнайи нирин дибдиан утІубчвнѣ, за кІулди айи рякъюѣди тепейиинна ултІубчвѣ ва ярквран дериндиѣ убчІвѣ. Йиз улихъ хъайи рякъ аъмлюхъин сигъди кудучІвнайи рукарин арайиѣди гъябгъюрайиб вуйи. Рякъ`ин лавландин мучІушин улубзнайи. Му рякъюѣди узу читинди гъягъюрайза. Йиз фургъун варж йисандин мяхъюн ва уршин гъарарин живарилан гъябгъюрайи. Рякъюѣ кми-кмиди архар-гъумар алахъуйи. Йиз гъяйвнин ликар гагъ гъарарин живарихъ хъахъри, гагъсана архар-гъумариѣ ахъри, кми-кмиди алдабкѣ хъюбгъю.

Саб дупнѣ гужли микІ ярквран зиин рабхѣ хъюбгъю. Ярквраѣ айи гъарар сикинсуз гъахъи, мархълин чІатхѣ цІадлар ахъуз ва гъарарин кІажариин сес хъади йивуз хъюбгъю, къюркълин цІийири аквар гъапІу ва зав`ан тІурфан убгъуз хъюбгъю. Узу, фурдин жилавар гъяйвнин шафниккан дидиснѣ, гъяйвнин улихъди гъягъюз хъюбгъза. Рякъюѣ гагъ милан, гагъ тилан нирар ахмиш хъуз хъюбгъю. Узу дийигъуз, рякъ давам дарапІуз мажбур гъахъиза. Йиз гъяйванра дебккза. Узуз фукІара рякъюрардарзуз – бегъем мучІуди ву. Маш мархълин цІадларихъан гъитІибкІнѣ, жанра къюжал дапІнѣ, гъаци гужназ саб рукакк ккучІвза. Мархъ ккудубкІлайиз гъаму рукакк гъузбанди гъахъиза. Гъаму вахтна къюркълин цІи яркур аку гъапІу – рякъюѣ узуз сар ягъли касдин гъаранту гъябкъзуз. Узу думѣ терефназди лигуб давам гъапІза. Сабсана ражнѣ къюркълин цІи яркур аку гъапІу. Узуз саб герен улихъна гъябкъю гъаранту гъамус йиз фургънин багахъ жилиан удубчІвнайибси дийибгънайи.

– Му фуж ву?! – ягъли сесниинди гъерхѣ дугъу.

– Хъа увѣ фуж вува? – гъапиза узѣ.

– Узѣ гъаму йишварин мешебеги вуза.

Узѣ йиз ччвур гъапиза.

– Гъа, агъязуз! Учѣвѣ гъулаз гъягъюрайир вучѣва?

– Ав, гъулаз. Рякъюраравуз фициб тІурфан убгъураш...

– Ав, тІурфан, – жаваб тѣву мешебегийи.

Гъаму вахтна гъивѣ къюркълин цІи мешебеги кІуллан ликарииннакъан аку, хъа гъугъруми ахъю «ТІяркъ» гъапІу. Мархъ цІийи къувватниинди хъана убгъуз хъюбгъю.

– Му мархъ гизаѣ вахтна давам хъибди, – гъапи мешебегийи.

– Узѣ гъапІдикІана?

– Узу уву йиз гъазмайиз гъахурза, – жа-жаради ушвниан гафар адаури гъапи мешебегийи.

– Гъайих, узу увкан тавакъу апІураза.

– Учву фургъниъ фаракъатди деай, гъайвнин улхъан узу бисурза.

Мешебеги гъайвнин улихъинди гъушу, фури чан хлиз гъибису. Фургъун гъирибшву, ва учу рякъюъ учІвча.

Гъюл ин али люткеси хъипрайи фургъниъ тІурччури, йиз курцілизра дих апІури, шми батІур айи рякъюъди гъушча. Йиз касиб ахта батІриъ гъагъиди ликар алдагъури, кчвубхури, алдабкрусдар гъяракатар апІури, явашди улихъ гъябгъюрайи. Мешебеги салтІнарин улихъ гагъ арччлахъинди, гагъсана гаргвлахъинди ккалакъури, гъарантуси рякъюрайи. Учү хайлин вахтна гъушча. Ахирра йиз юлчи дийигъу. «Магъа, ухъу хулаз хъуркъунхъа, агъа», – гъапи дугъу сикин сесниинди. Калиткайин ишратар гъахъиган, саб-швнуб курціли ттархъну аъмпар апІуз хъюгъю. Узу кІул за гъапІза, къюркълин цІин аквнакк яркъуди гъачІабккнайи хъанъ ерлешмиш дубхънайи биціи гъазма гъябкъуз. Гъазмайилан гургутум тІуларин арчил илбицнайи. Гъазмайин биціи унчІваъ зяиф акв убгурайи. Гъайвнин шархъликкан дибисну имиди, мешебеги гъуршниккна гъушу ва раккниз хъумпІар гъапІу. «Гъамус, гъамус», – кІури, назук сес гъабши, раккнихъан хъадабгъурайи рагъди хъухърумар гъапІу. Аквра хъади, тахминан 12 йисаъ айи риш хулан гурзлийнна удучІву.

– Агъайиз акв апІин, – гъапи дугъу шураз. «Яв фургъун гъуршникк дебккурза», – гъапи мешебегийи, узухъинди илтІикІну.

Риш узухъинди гъилигу ва гъазмайизди учІву. Дугъан къяляхъди зура гъушза. Мешебегийин гъазма саб исчІли, буш ужагъдикан ибарат дубхънайиб вуйи. Йирсивалиан дячІябгънайи ургам цалик кебхнайи. Цалихъинди дивнайи къас`ин саб люлейин тюфенг, хулан мурччваъ цІиларин ва жара зир-зибилин чІвеъ дабхънайи; пичран багахъ къюб ахю горшокар дивнайи. Столийн кабхъри-ктІубшчури дийибгънайи даршвли зяифди акв туврайи. Хулан къялаъ гъваъккан жуккум ккибирхнайи. Шуру фонар кутІубшчу ва думу багахъ дивнайи биціи курсдийн деу. Арччул хлихъди жуккум дабкъури, гагул хлихъди даршвул дюз алапІу. Ужагъдилан гургутум ул илбицза – кІваз иццу гъапІдиз. Хъябхъдин вахтна нежбрин гъазмайиъ учІвуб шаду ляхин дар. Жуккмиъ айи биціири гъялакди ва гъагъиди нефес хътабгъурайи.

– Уву мушваъ ялгъузди гъузурва? – гъерхза шурхъан.

– Ав, ялгъузди, – ебхъури-деребхъри жаваб туву дугъу.

– Уву мешебегийин риш вува?

– Ав, мешебегийин, – буш сесниинди гъапи шуру.

Раккни зизрикъар гъапІу, ва мешебеги, кІул ис дапІну, хулаъ учІву. Жилилан фонар гъибису, столин багахъна душну, лампа кабхъу. Учү даршвлихъна вердиш даруб аьгъязуз, – дупну, мешебегийи чан ярхи бурма чІарар али кІул гъутІубччу.

Узу дугъаз гъилигза. Мицир мургу жви тек-бирра гъяркъюр дайза. Му ягъли жандкин, яркъу гъюнар хъайи, пьгъливансир кас вуйи. Мархъли къяши дапІнайи ккуртдиан дугъан хиларин къувватлу табар кутІусну, ачухъди рякъюрайи. ГъитІибкъу чІардин кІару мужрийи дугъан ижмивал ва мургувал айи маш гъацІахъна ккебкнайи. Дугъан яркъу улчІвмариккан гизаф ахю дару

шабалут ранган улар жюрэтлуди лигурайи. Чан гьвалариъ пчІуди хилар удукьну, думу йиз улихъ дийигъу.

Кюмек апІбан узу дугъаз чухсагъул гъапиза ва ччвур гьерхза.

– Узуз Фома кІурзуз, – гъапи дугъу, хъа лакІам – Бирюк вуйиз.

– Вагъ! Уву Бирюк вува?

– Узу хъана гьевеслуди дугъаз гъиилигза. Узуз Ермолайикан ва жарадарикан кми-кмиди мешебеги Бирюкдикан вуйи ихтилатар гъеерхъунзуз. Дурарин гафариинди, багахъ гъуларий яшамиш шулайи вари жилариз Бирюкдихъан цІихъанси гучІуйи. Дурарин гафариинди, чан вазифйирихъна мутІан артухъ жавабдарвалиинди янашмиш шлу кас гъахъундар. Саб вахтнара дугъу дурчарин йирккъан ярквраан адабгъуз гъитурдар. Йишвну вушра, йигъну вушра, йишван гъацаъ вушра, думу кІул`инна йиф абхъруси хъуркьру. Дугъахъди гъюжатнаъ учІвуз, дугъак кудукъуз фикризра мабхан. Думу фицикІа ккарцуз шулдар: чяхириинди, пулиинди, ясана фициб-вуш жара жюрейииндира думу ккагъуз шулдар. Хъа дугъахъди кчІигиш, увхъан фуکلара апІуз шулдарвухъан – думу кьувватлур ва жин-шейтІанси пчІур ву. Рягъимлу адмйир швнуб-саб ражну думу терг апІуз хъюгъну. Хъа ваъ, дугъаз фуклара апІуз шулдар.

Магъа гъамци кІуйи гъунши гъуларин нежбрари Бирюкдикан.

Уву Бирюк вува сану, – текрар гъапІза, – узуз, гъардаш, увкан гизаф ихтилатар гъеерхъунзуз. Уву саризра къяляхъ зигурдар, кІура.

– Йиз гъуллугъ тамам апІураза, – пашманди жаваб туву дугъу, – агъайин уъл гъавайиди ипІуз шулдар.

– Дугъу чан юкъвнигъ гъайи гъятІиликкан (чІуликкан) екІв ккадабгъу, жилин дусу ва гакІвликан дуршвлар ктирчуз хъюгъю.

– Увуз кейвани адарвуз? – гьерхза узу дугъхъан.
– Ваъ, – жаваб туву дугъу.
– ГъакІну шулив?
– Ваъ...ав...гъакІну, – гъапи ва жара терефназ илтІикІу.
Узу ккебехъза, дугъу улар за гъапІу ва узухъинди гъилигу.
– Рякъюъ чаз алахъу мешаниндихъди гьергну, – гъапи дугъу, хъюлан гъисс-
ну абцІнайи инчІ улупури.

Жуккмиъ айи бицІир уягъ шулу ва ишуз хъюгъру. Риш жуккмихъна гъя-
гъюру.

– Ма, тув дугъаз, – кІуру Бирюкди, бицІирин хлиъ уюнжагъ ивну, – магъа
мура гатІабхъу, – истІли сеснинди давам гъапІу дугъу, бицІирихъинди лигури.
Бирюк раккнихъна гъушу, дийигъу ва къяляхъ илдицу.

– Учву, агъа, ич уъл дирипІарчва, хъа узуз уълтІан гъайри...

– Узуз гашди адарвуз

– Учвуз агъюбси апІинай. Узу самовар кивуйза, хъа кабхъру чай адарвуз...

Узу ичв гъяйвнин гъял фициб вуш лигурза.

Бирюк хул`ан удучІву ва чан къяляхъди ракк хъибхъу. Узу сабсана ражну
хуллан ул илбицза. Гъазмайин гъял хъана гъагъиди гъябкъзуз. МичІли кум айи
ужагъдин гъавайи нефес гъагъи апІуйи. Риш али йишвлан ришвурдаи ва улар
за апІурдаи, арабир дугъу жуккмиз хъизигуйи, чан гъюнилан улдубчІву ккурт
гучІури-гучІури алапІуйи.

– Яв ччвур фуж вуяв? – гьерхза узу.

– Улита, – гъапи дугъу, чан бицІи пашман маш имбубсана гъюдохну.

Мешебеги хулаз гъафи ва цаликк дивнайи къас`ин деу. Мархъ улдубчІвур,
– гъапи дугъу цІиб деъбалан къяляхъ, – ичв амур вуш, узу учву яркввраан адаур-
за. Узу ликри гъудужвза. Бирюкди тюфенг гъибису.

– Думу гъаз вуяв? – гьерхза узу.

– Ярквраъ бясвар апІура... Ахтайин ИчІаъ гъар алдабтІура, – аьлавади
гъапи дугъу, йиз машназ лигури.

– Гъамина ебхъураинхъа?

– Икриъ ебхъура.

Учу сатІиди удучІвча. Мархъ убгъури имдар. Ярхласи гъагъи дифар ря-
къюйи, арабир ярхи къюркълин цІийир ктерчуйи, хъа ич кІуларин ягъли ди-
фаригъян кІаруди укІу завун хъанар рякъюйи ва дифаригъян яр-яринди хъа-
ри варцІар апІуйи. Мархъ улубзнайи ва микІру сикинсуз дапІнайи гъарарин
шиклар мучІушнаан рякъюз хъюгърайи. Учву, дийигъну, хъебехъча. Мешебе-
гийи чан кІуллан алдабгъу. «Рябкъюравуз, фициб мучІу йишван гъафнуш», –
дупну, гъар алдабтІурайи йишвахъинди дугъу хил гъачІабкку. Узуз гъарарин
кІажарин швяшвряхъртІан фукІара ебхъури адайзуз. Бирюкди гъяйван гъурш-
никкан ккадапІу. «Дугъан хиял вухъиди, узуз учв рякъидар кІури», – гъапи ду-
гъу ягъал сеснинди.

– Узура увухъди гъюрза. Хай шулин? – «Ибшри, – гъапи дугъу, – ухъу думу
гъамусяаџт дисурхъа, хъасин узу уву гъаурза. Гъач узухъди».

Учу рякъюъ учІвча: Бирюк улихъди, узу дугъан къяляхъди. Дугъу рякъ
фици абгуруш, сар АллагъдизтІан аьгъдаи. Бирюк арабир дийигъуйи, екІвун
хъумпар наънан гъюраш, аьгъю апІуз. «Ебхъурачвуз?» – силбаригъян гъапи
дугъу. «Наан?». Узуз фукІара ебхъури адайзуз. Учву ичІазди гъушча, микІ саб

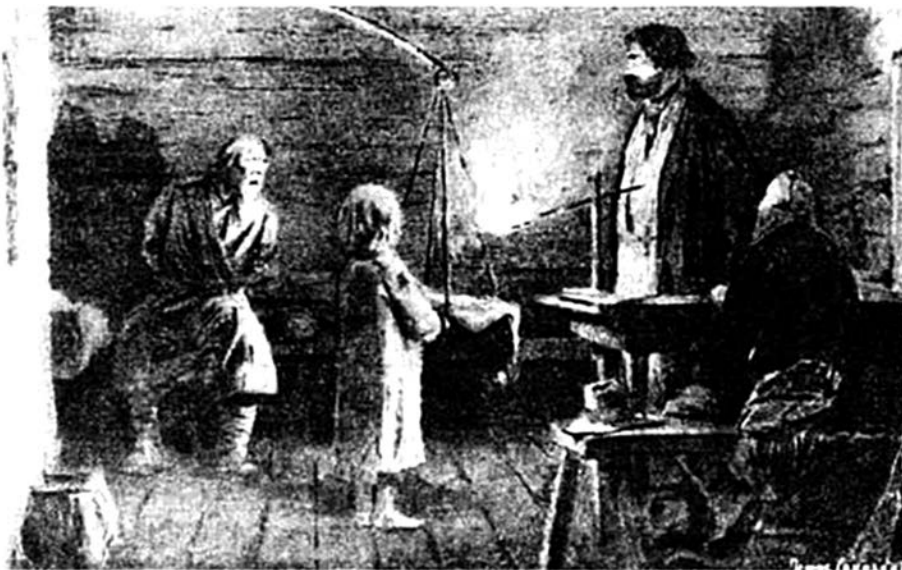
герен буш гъабши – ич ибариз екIвун хъампар ачухъди ерхъуз хъюгъю. Бирюк узухъинди гъилигу ва дугъу чан кIул гъутIубчвчу. Учу варжйиригъди ва юрт-маригъди рякъ давам гъапIча. Саб вахтна дерин ва гъалин сес гъабхьи.

– Гъар илдипу... – гъапи Бирюкди.

Зав дифарихъан марцц хъуз хъюбгъю. Ярквраъ цIибди аку гъабхьи. Аьхир учу ичI'ан удучIвча. «Учву гъамшвахъ дийигъай, – явашди гъапи мешебегийи узуз. Думу ис гъахьи, тюфенг за гъапIу ва рукаригъ гъудургу. Узу сикинсузди ккилигуз хъюгъза. МикIран сеснягъди, узхъан ярхла дарди фицдар-вуш зяиф сесер ерхъуз хъюгъю. ЕкIухъди шли-вуш ихтиягъди кюлар ктатIурайи, гъайвнин пурхарра ерхъурайи. «Наана гъягъюрва? Дийигъ!», – ягъли ижми сеснинди чIигъ гъапIу Бирюкди. Гъюрансиб язухъ шлу жара сесра гъабхьи... Дурар кичIихнайибси ву. «КучIал ву, кучIал ву, уву гъергидарва...». Узу дина гъажаргъза, дяви гъябгъюрайи йишвахъна. АлдабтIнайи гъарин багахъ, жилин, мешебегийи тIафал чан исикк ккаънайи ва дугъан хилар къяляхъинди китIрайи. Узу багахъ улучIвза. Бирюк жилилан гъудужву ва тIафал ликариин деркку. Йиз улихъ ярхи, дитIибшнайи мужри кайи, йирси, гъячIяргъю палтар али усли нежбер дийигънайи. Къял`ин къяши бирк али фургъникк ккибтIнайи усли гъайван гукIниди дийибгънайи. Мешебегийи саб гафкъан кIури адайи, нежберра ккебехънайи ва дугъу чан кIул тIубчвчурайи.

– Думу деет, – гъапи за явашди Бирюкдин ибахъна, – алдабтIнайи гъарин къимат узу туварза.

Бирюкди, ккебехъну, чан гагул хлихъди гъайвнин мандав, хъа арччул хлихъди тIафлин юкъвнягъ гъайи чIул гъибису. «Минди илдиц, кIару хъют», – ижмиди гъапи дугъу тIафлиз. «Гъатму екIв бисай, – гъапи нежбри. «Думу гъаз дубгуз гъибтрукъа», – дупну, Бирюкди екIв бисуру. Учу гъушча. Узу къяляхъди... Хъана мархъ улубхъу, цIиб вахтналан нирар гъягъюз хъюгъю. Читинди мешебегийин гъазмайиз хъуркъча. Бирюкди тIафлин гъайван чан хяназди деебту, хъа нежбер чан гъазмайиз гъуху. Хилар китIнайи тIурин буш гъапIу ва думу хулан мурччваъ диту. Пичран гъвалахъ даахнайи риш гъедергу ва гучI кади учухъинди лигуз хъюгъю. Узу къас`ин деъза.

– Пагы! Лиг гъа фици улубхънуш, – гъапи мешебегийи, – цѣбди кахъну, эргвал йивуз ккундарчвуз, агъа?

– Чухсагъул.

– Учвуз мушваъ ади ккундарш, узу думу чуландиз адаурза, – давам гъапу Бирюкди, дидиснайи тѣафал нежбрихъинди лигури. Магъа рагъра...

– Гъамушваъ гъит, дугъак мукучан, – гъадатѣза узу Бирюкдин гафар.

Нежбер узухъинди чан улчѣмариккан ккилигу. Думу касиб азад апѣуб, ни-ятси, узу йиз кѣваъ дибиснайза. Нежбер сикинди къас`ин деънайи. Фонарин аквнакк узуз дугъан ички убхъури гъахъивалиан ккъабгънайи, къарцѣар али маш, уларихъна ирхнайи гъатху улчѣмар, сикинсуз улар, усли хилар рякъю-райсуз. Риш жилиин, дугъан ликарихъ дахъну, хъанара нивкѣуз гъушу. Бирюк, чан хилариин кѣул дивну, столихъ деънайи. Хулан мурчвягъ цѣарцѣар рабху-райи, мархъли гъваин гъарай ипнайи ва унчѣвин шюшйириккан исина думу ах-миш шулайи. Уччу вари ккебехънайча.

– Фома Кузьмич, – гафар апѣуз хъюгъю нежбри дючѣубгънайи сесниинди, – я Фома Кузьмич.

– Яв фу вуяв?

– Деет.

Бирюкди жаваб туврадайи.

– Деет, му ляхин гашлувалиан гъапѣуб вуйиз. Деет.

– Узуз учву агъязуз, маш чѣруди гъапи мешебегийи, – ичв вари гъул гъа-циб вуйичв – тѣафлин зиин тѣафал.

– Деет, – хъана ижмиди текрар апѣуру нежбри, – приказчикди тѣараш гъа-пунча, айиб вари тадабгънич. Деет!

– Тѣараш гъапнич!.. Тѣафалвал апѣуз саризра ихтияр адар.

– Деет, Фома Кузьмич... йиз хал бегъем маккадабхъан. Ичв агъайи узу бе-гъем йикѣиди. Ав, гъаци хъибди.

Бирюк къяляхъ илдицу. Нежбрик мяхъ кабхъру, машинан табар дартмиш хъуз хъюгъру, цѣамюхъ (гъиздирма) кубчѣвнайирси тѣурччвуз, къайдасузди нефес хътабгъуз хъюгъру.

– Деет, – гъамлуди ва чарасузвалиинди текрар апѣуру дугъу, – деет, Алла-гъдин хатирди деет. Валлагъи, гъагъи гъял дубхънайиган гъафир вуза, гашлу духънайи веледар ишурайиган, думу вазият увузра агъгъруб дарда. Узура веледарра лап гъагъи гъялнаъ ача.

– Гъаци вушра уву гъитѣибкѣуз мягъан, – кѣуру Бирюкди.

– Йиз гъайван, – давам гъапу нежбри, – йиз гъайван тадмабгъан.

– Шулдар кѣураза. Узура йиз ихтиярнаъ айир дарза, увусир лукѣ узура вуза, яв тахсир узкан ктабгъиди. Уччу ихтияр тувуз хай шлудар дарчва.

– Деет! – мюгътаж`вал азуз, Фома Кузьмич, мюгътаж`вали ккагъназу, деет.

– Узуз учву агъязуз!

– Деетава!

– Эй, уву гъаз узу бизар апѣурава, фаракъатди деъ. Рякъюрадарвуз? Мушвахъ увуси, агъара деъна. Дарш увуз рякъюри адарин?

Нежбри кѣул эбхру. Бирюк, абццну ушв гъагъназ тѣаргуру ва дугъу чан кѣул столиин дивру. Мархъ гъеле ккудубкѣурадайи. Узу фу шулуш ккилигурайза.

Нежбри чан эбхнайи кѣул, саб дупну, за гъапу ва думу дюзди деу. Дугъан улар чѣиви, хъа машинан рангар уъру гъаши. «Ма, ипѣин, ма, гъаму гъухдигъ

гъябснѹ, йичІрува, – хъюгъю дѹму, уьлчІюкьнѹ улар ва ис дапІну кІвантІарин мурчвар, – ма, инсанарин юкІвар итІру аждагъа: убхъ хачперезарин ифи».

Мешебегѹ кыляхъинди илдицу.

– Увуз кІураза, увуз, азиат, инсанарин ифи убхъурайир, увуз!

– Пѹян духънава дарш, люкьнар гъаз апІурава? – гъапи мюгъталдиси мешебегѹи, – дархъиш абдал духънава?

– Пѹян духънава!.. Яв пулихъ дубхънайир дарза, инсанарин юкІвар итІру аждагъа, вягъши, вягъши, вягъши!

– Вагъ, уву гъаци улхурава...? Гъамусяаьт узу увуз!..

– Узуз фу ву? Узуз вижма ктарзуз. Гъяйван хътарди узу наана гъягъюру? Йивну йикІ. Йивну йикІурушра, гаш`ан йикІурушра, натижа саб ву. Хпирра, веледарра – вари талаф апІин. Яваш уву, учу уву агидича, гъадмуган лигурхъа уву фуж вуш.

Бирюк ликри гъудужвѹру.

– Йив, йив, – гъапи нежбри гъазав сесниинди, – йив, ма, ма, йив... (Риш гъялакди жилилан гъедергу ва дугъаз лигури дийигъѹ) Йив! Йив!

– ХъудубтІ! – ахъю сесниинди гъапи мешебегѹи ва дугъахъинди сабшвнуб гам алдагъѹ.

– ЧІяаьн, чІяаьн, Фома, – гъапи за узу, гъит, мукучан дугъак. Баладар.

– Узу ккебехъидарза, – давам гъапІу бахтсуз нежбри, – вари саб ву – талаф апІуб. Касибарин юкІв ипІру аждагъа, вягъши. Аьжал хъайир дарза кІурава?... Яваш, уву ахъювал апІру вахт гизаф амдар! Явра гъух хъчІибкьѹу вахт гъибди, яваш!

Бирюкди дѹму гъюнариан гъидису... Узу нежбриз кюмек апІуз гъедергза...

– Учѹу мукучанай, агъа! – чІигъ гъапІу мешебегѹи узуз.

Узуз дугъан чІигънахъан гучІ гъабхъундайзуз ва узу дугъахъинди хилра гъачІабккнийза. Хъа узу саб ляхни тяжуб гъапІнийи. Дугъѹ чан хлин саб ялгъуз гъяракатниинди нежбрин хиларилан кушак уьлчІюбгъю, дугъан хяртІхъан гъибису, кІул`ин бачукІ улубчѹву ва, ракк яркьуди абщцну, дѹму хул`ан идиту.

– Яв гъяйванра хъади ери йихъ гъамилан! – чІигъ гъапІу Бирюкди дугъан кыляхъди, – лиг гъа! Сабансан ражну узуз ккахъиш!..

Дѹму гъазмайиз хъадаку ва мурчввягъ гъяйи зир-зибилигъ фу вуш абгуз хъюгъю.

– Ав, Бирюк, – гъапи за узу дугъаз, – дугъридан, уву узу тяжуб гъапІва: уву тарифлу бай вува.

– ЧІяаьн вѹда, агъа, – гъадабтІу дугъѹ йиз гаф, хажалат зигури, – сану дици макІаначва. Учѹу рякьюъ тІаиш, ужу ву, – аьлава гъапІу дугъѹ, – рякьѹу гъяларриан, му мархъ ккудубкІруб дар...

Хян`ан касиб нежбрин фурин чархарин сес гъабхъи.

– Рякьѹуравуз, чѹвбури гъябгъюра, – ебхъури-деребхъри гъапи дугъѹ – агъ узу дугъаз!..

ГъацІсяаьтдилан Бирюкди узура ярквран гъирагъдихъан рякьюъ тІау.

**Табасаран чІалназ илтІибкІур
Гъяжимягъамед ГЪЯЖИЕВ**

ЖИКЪИ-ЖИКЪИ ЖВИЛЛИШНАР

Ахю шаир хъпан бадали
гизаф къадар цIарар алдатбар ва дюз алаъбар
думукъан лазим дар.

Ккабхъу китабди фицир-вушра урхрур ах апIуру,
хъа фицир-вушра урхрури ккабхъу китаб ах апIурдар.

Гъарсар писателин эсериъ чан уъмрин ткира шулу кIури
гъеебхъу Аълибутаиз кучIларикан бикIуз къурху кади гъабхъну.

Сасдари йишван саяът йицIикъюбдиз бикIуру,
шубубдиз – цIарар алдатуру, хъа гвачIнин
йишвну даърахувалин гъайифар зигуру.

Гъяжибутаин цIийиди удубчIвнайи китабдин
ужудар терефар варидали къайд апIура –
ужуб оформление ва уткан ччвур.

Гизафдар чалишмиш шулу шаирар хъуз,
амма дурар анжагъ бикIрударди гъузру.
Хъа бикIрударикан шаирарра шулу.
Сасдар – бажаранвал кайидар.

– Наана гъязур духънава, йиз дуст?
– Улар лигурайи йишваз.
– Дици вуш...узухъна?

САР ФУЖ-ВУШ ВА УЗУ

Йиз сюгъбатчйирикан гизафдар, узу гъидикIдар йиздар ву дупну,
узухъ хъугъри гъахъундар. Узу гъапибдиин гъич рази даршлударра
алахъуйзуз.

Узуз дициб ихтияр аш аьгъдарзуз, амма йиз фикрар, мисал вуди,
гъамци ккергъри гъахъунза: «Шли-вуш сар камаллу касди гъапну...»

Пагъ, асуллагъ жара тясир шуйи!

Йиз сюгъбатчйир рази хъуб гъубзри, дурар гъадму камаллу касдин
тярифарра апIуз хъюгъюйи...

Саспиган дурари зурба хъугъвал алди тасдикъра апIуйи:

«Ав, дюз ву» вая «Наан-вуш узурa гъурхуб вуйиз»,
ясана «Эгер дикъат фикир гъапIиш, гъамусяятна кIурза,
шлиндар вуш му гафар».

Амма – гъяйиф!

Гъарган дуариз чпин кIул ккадабгъуб ккубкъуйи:

– Гъан, баладар...

– Думу гафар – хъасин.

– Фтихъ дийигънайи ухъу?... ва гъ.ж.

КIУЛИ-КIУЛАР

Гъунши Аьлибутагъ хъайи йишвахъ аьлхъюрдайи.

ИнчIкъан ккадапIдайи, музыка хъипурдайи,

амма кIваъ дугъу музыка хътарди ялхъвнар апIуйи –

Аьлибутагъин чвуг дубгнайи.

СацIиб вахт гъябгъюру.

Аьлибутагъ хъайи йишвахъ гъуншийи инчIра ккадапIуйи,

аьлхъюрира вуйи. Хъа кIваан ишуйи –

Аьлибутагъи чвуг страховать дапIнайи.

Сасдарин гъяйиф зигувал – гъюзимбу ляхин аннамиш апIбан

эвел вуш, тмундарин гъяйиф зигувал анжагъ ляхин аннамиш дарапIбан

аьхиртIан вуди шулдар.

Адашди бализ:

– Йип ага, йиз бай, фици вуш яв фамилия.

– Ужу вуйиз, – дийийигъди жаваб туву бали.

Саспиган кучIлиз къаршу дюзвал дибрихъган,

кучIал дюзвалси гъисаб апIуру.

Жарарин жвувахъна вуйи ккунивал жвуваъ абг.

Гъяжибутагъиан Аьлибутагъикан рихшандар апIуз удукъуру,

эгер юлдшари дугъан тереф уьбхюруш.

ЗУРБА ЗАРАР

Хиялнаъ ва метлебнаъ айи жигулийин ерина
дугъаз мотоцикл удубчІвну.

ЙицІмиржид йисандин арайиъ дугъаз чан риш кІваълан гъушундар –
къайдайинди алиментар тувну.
Му ражари къадарсуз шад гъахъну –
къюрпи хпирикан бицІидар гъахъундар.

Уву рихшанд кайи адми вува, гъапиганра,
думу рихшанд кадиси гъяаълхъю.

Узу йибкІурза му чІамчч, думу уъл'ин дубсна.
ЧІамчч уъл'ин дубсна, дарш узу думу йибкІуйза.

ЛЯХНАР АЛБАГБАН БИЦІИ ДАЛИЛАР

– Хъа гъар фици вушра. Дюз апІуз шулдарин?
Буржлудира гъузидарза, – хътаркури кІурайи Аълибутаи Гъяжибутаевичди.
– Лап ужу ву, лигархъа. Закур гъач. А? Ав, кІваин гъабхънийиз. Лазим дар.
Закур саяът миржибдилан йицІубдиинакъан узу ляхниин дихъурдарвуз.
Хъа гъадму вахтна узухъна хулаз гъафиш... жвув лиг.
Мажбур апІуз ихтияр адарсуз.

ВаритІан ахъю юкІв айи инсан гъадму вуки,
фуж чан варитІан пис душмандизра иццидар нивкІар ккун апІурр.
Къайд: гъадмуган жвуван сикинсузвал уьбхюб неинки ихтияр а,
хъа буржлура ву.

Аълибутаи гъалмагъалин гъиллигъ дигиш гъапІну.
Муганайиз дугъу чан даллай гурзликк лик ккивубси ккебгъуйи.
Хъа гъи Аълибутаи гафкъан дарпиди учІву,
ккебехъну дусу ва хулан вари пІипІарилан ул илбицу.
Хъа хпир тІурфнин улихъна вуйи серсемвалин дишла гъавриъ гъахъи.

Аълибутаи ул кчІюбкъюру, айгъамдиинди жарар улупуру.
Хъа гизафдар гъавриъ ахъну: дугъу чан алчагъвал лишникк ккапІра.

Сюбгъян тІуб – гьуллугъчийин арчулну хил ву.

Сумплар жилирвалин лишан ваъ, жиливалин лишан ву.

ИкІрацІлиз дюшошнаккан кІул ккадабгъуз ккун гъабхьи.

– Первердигар шагьид ву, – гъапи дугъу.

– Дружинникра, – къатІи гъапІу милиционери.

Саспиган сарин къадартІан артухъ ад апІуб,

ад дарапІди гьибтубтІан багъади алабхъуру.

Гизаф вахтари сасдарин жинивал

жиниди вардариз ашкарвал вуди шулу.

Юлдаш Аьлибутаиз

Гъяжибутаиз вуйи карикатурайиъ учв гъяркъну.

УЗУ ФТИН УСАЛДИ ВУ?

Жилири хпириз, хпири жилириз йивурайи тьогъметарин лепйири
дурар кьюридра басмиш апІурайи. Амма кьюриддира,
хизандин гьиссар ва аьлакьйир марцци батмиш шулайиб аьгъю шулашра,
сари-сарин улихъ асла къяляхъ зигурадайи.

ДУДУРГНАЙИ ИНСАН

Я дусну, я дийигъну, я дахъну дугъаз йишв бихъурадайи.

– Дада, узуз гашди азуз.

– Гъарах, йиз бай, адашдихъди дус. Гъамусьяът увузра ипІруб хурза.

– Хъа узуз къифатарин гашди азуз.

Мялимдиз чан юкІв бицІидариз фукъан ачухъ дапІнаш лигру гюзгю –
дурарин дугъахъна вуйи уларин лигувал ву.

Мялимди:

– Ккебхна жихир – ипІуз шулдар. Фу ву?

БицІири:

– Дургъунагъ.

– Даждин ибар зигбаан вартІан ярхидар гъахъну.

– Дици вуш, дидин мялимра ижми тІалабкар гъахънуки.

– Хъа дажи чавра ужуб тялим вуди гъабхъундар.

Аьлибутаин шиир урхувал –

бюркью кас дюз ва яркью рякьюъди гъягъювализ

барабар ву.

Анжагъ кабинетдиъ кусри ва стол ади хъувализ лигну,

Аьлибутаи директорин йишв бисура.

Эгер Аьлибутаи дарснаъ танафусдиканси,

танафусдиъ дарсаканра фикир апІуйиш...

Аьлибутаииз чан юлдшарин арайиъ ахью гъагъишин а:

дугъан кІанакк стули жакъракъар апІуру.

Саспиган гъуллугъну чан ихтиярарна жарарин буржйир гъанавурди улупуру.

Ялтагъвал формалистдин юкІв ву.

Фу вухъа йицІихъуб манат? Хъа йицІихъуб манатдиъ айи коньяк

Аьлибутаин ахъюри ахью разивалиинди къабул гъапІну.

Аьжаб гъадми коллектив дарин:

сари сар хътарди сабдиккъан тІуб кучдар!

Саспи инсанарин вари гъяйбатлувал

анжагъ гъяйбатлуди улупувалиъ гъубзра.

Саспиган чаз къайдайикан асла хабаркъан адрурин
вари къайдайикк ккади шулу.

Сасдарин столин рабочий къайда – къайдасузвал ву.

Дурарин арайиъ фикрин аьксивалар лап цѣибтІан шулдар,
гъаз гъапиш дурар сар-сарихъди цѣибдитІан улхурадар.

«Фикирлу» ахмакъ зарафатнан гъавриъ адрахъдира аьлхъюру,
чав ахмакъ гъисаб дарапІри дупну.

Инсан аьгъю апІуб гизаф читин ляхин ву – унтІ’ин фукІа дибикІнадар.
Хъа фици вушра думу аьгъю духъну ккундуш,
дугъан мелзнахъ иб хъив.

Ахмакъ чан алчагъвал дюзвализ илтІибкІури хъюгъру,
ва думу аьламатнан ляхинра дар. Фицики дугъаз алчагъвал,
учв чаз фици аькьюллуди рякъюруш, гъаци дюзди рябкъюру.

Футнийир шт’ин шлу гергми лепйириз ухшар ву:
варишварихъанди рагъуру ва фукъан ярхла хъпахъ, гъадмукъан яркъура
шулу.

Ужуб мяъли гъапІну кІури,
Йивур гарччил сарну ашкъвиз.
«Шюкюр ибшри, ккудубкІунда», –
Йивур гарччил тмунуриз.

Рижв хъайи папрус – явашди уьмрин диб ккидипру бур ву.

Цѣина убхърудар птулкѣирихъ гъварч шулу,
хъасин птулкѣир – убхърударихъ.

Арагъи – инсандин гъевесчи ва аьжалин катализатор ву.

Накъ турфарихъди кьуб кьатІ гъухунча.
Аъжаб ляхин гъапунчва! Дустарихъди дубхъну ккундийи.

Фукъан гюрчег тостнаъра гъадмукъан гюрчегсузвалра шулу.

КІул илбищувал ккудубкІну, ликариккан жил ккутІубччури имдар,
саб шейъ кьубди, шубубди гъугъубжвурадар.
Юлдаш Гъяжибутагй пиво туврайи будкайихъ нивкІуз гъушну.

КІван деринариъ айи жиниди уърхюрайи фикрариин алахънайи мюгъкам
ачрар арагъйи улдутІну.

Пияниска остановакйиина гъюрайи автобусдиз улар итІигъну лигурайи.
Агъвалат гъябкью милиционери:
– Мици шулдар. Му нумра гъябгидар, – гъапи пиянискайиз.
– Гъаз? «Сабпиб» дарин? – мюгъгал шулу пияниска.

Гъи аъхиримжи ражари убхъурза – кІван цІа ккъядябхъяйиз.
Хъасин дипурза. Гаф тувраза. Хъа агъдар пахмиликан гъапІруш.
Дугъу гъаци гъапІнира ву. Пахмилызра цІадалкъан гъибихъундар.
Сеbeb: вытрезвителиъ ички адайи.

Сар пиянур жара пиянурихъна гъюру:
– Хъебехъ, рукъан рякъюн вагзликкна фици гъягъюз шулу?
– Узуз гъаз агъя? Узузра дина ккундазуз.
СацІиб вахтналан дурар кьюридра милицияйин машинди вагзликкан гъа-
хуру.

Маллайин хпир, духтриз дих апІру йишв'ин,
гъарай апІури, тукандиз кафан хуз гъушну.

Сарпи рягъматлуйи:
– Хъебехъ, шли-вуш кучра.
Гъюриперийир вуш кІарза.
Къюрпи рягъматлуйи:
– Архео-о-олога-а-ар!..

Гунагькар аьлхьюри, ишури, ишури, хьанара аьлхьюри гьахьну:
думу накъв айивалин ва жегьеннем адрувалин гьавриь гьахьну.

Рягьматлуйи:

– Дюзди йип, фу пуз шулвухьан яв жил'ин гьабши уьмрикан?

Рягьматлу маллайи:

– Узузра кучлар гьапІну, узура.

– Фунуб ужу ву: увуз кучлар апІуб, дарш-уву?

– Гьелбетда, узуз... Дарш узхьанра хьибдайи.

Маллайиз вартІан ахю гуж – женнетдин ерина накъвдиь ахьуб ву.

Маллайи гьудган муганайизтІан ухди ккудубкІну.

Сеbeb: 1) дугъаз узу чав гюзет апІурайиваликан хабар гьабхьундар;

2) дугъаз узу чав гюзет апІурайиваликан хабар гьабхьну.

Паша МЯГЪЯМЕДОВ

ХУЙИН ДЕРД

(Гъякыкыат)

Йиз байвахтна гъабхы дюшюш вуйи: хаххабди фуртIмар гъяхънайи колхоздин гъяйван, тик маш кайи жилгъайиъди йишвну искканзина гъюрайиб, ягъли гъумбкилан улдубчIвуз дархъиди, дибиргъну, къялисинди гъярин мичли штузди абхънийи. Думу абгурира хайлин вахт гъабхънийи. Фермайиккна гъабхиган, гъяйвнин уларилан чIатху нивгъар гъягъюрайи. ГукIнишин кахънайи, гъялсуз дубхънайи гъяйванатдин язухъ шуйи.

Къюбпи ражну ху ибшури гъякыкыонсуз. ЙицIуд йис мидиз улихъна гъабхы вакыа ву. Ягъли сиварин канчIлихъ, Рубас нири чан эвел гъадабгъурайи йишвахъ, Хив райондин Атрик гъулхъан къюб километр манзилиъ Ккувлигъ гъулан жямаагтдин йицарин хъадан кевшенар ерлешмиш духънайи. ГвачIиндин вахт вуйи. Узуна йиз юлдаш йицарин гъайгъушнаъ айча. Гъава сиринди имиди йицари ипIуз гъитну ккундийи. Узу, гъелелиг, йишвандин табиагтдин гюрчегвалин тясирнакк ккимийза: гъяракат кади жабгъурайи нирин зиринг пярчячар, укIаригъян гъюрайи цIарцIрарин зигригар – мукъмар, гъарзарин гъутIуркIу йишваригъ дуснайи гуганйирин гъургъар, имбу ничхрарин йишвандин мугъят сесер, дахънайи йицарин пуф-фар, вари атрафар нурлу апIури, гъарзун кIакIниин «дубснайи» гергми ваз, йишвандин малаикарси ягъли завариан жилихъинди лигурайи аку хъдар – гъамрари вариди табиагтдихъна вуйи ккунивалин гъиссар жанлу апIури, йиз фикрар сикинди гъитрадайи. Йиз улихъ дийигънайи йишвандин шиклар гвачIиндин ригъдин нурари таза рангарихъди суратлу гъапIнийи. Узу гъамцдар, кIваз хуш вуйи хияларик кайи вахтна саб бедбахтвалин гъядиса арайиз гъафнийи. Гизаф йисар гъушнушра, думу кIваълан гъябгъюрадариз. Нирин тмуну терефнаъ, ягъал сивун кIакIниин жара гъулан йицар рякъюрайчуз. Габнариз гъирагъдиз гъудучIву йицар уч алауз кюмек апIурайи хуйин ва дидихъ хъайи курцIлин аьмпар вахт – вахтарик учухъна ерхъуйи. КурцIил чан бабахъди тамшйир апIбакан зат сикин шуладайи. Саб дупну кIваз гизаф тясир апIрубсиб хуйин зарб кайи сесну узу къяляхъ илдицуз гъиту. Фу лигурва! Тик маш кайи, I50 метркъан ягълишин айи дагъдикан исина, цIикIвси илбигъури, гагъ гъванарихъ, гагъсана ругдин гъумбкарихъ йивури, курцIил абхърайи. КурцIлин къяляхъди думу бисуз, аьжликкан ккадабгъуз ккунди, чакан гъичра фикир дарапIди, гъарзлан гъарз'инна, тепейилан тепейиинна ебгури, язухъ цIузарра деетури, дидин баб гюллеси гъюрайи. Амма дидхъан фукIа апIуз гъабхъдар – курцIил ниризди абхъу. Дишлади бабра хъубкъу. Минди-гинди гъилибгу, хъа узухъна, чаз затра таниш дару адмийихъна жабгъури гъафи ва, кюмек ккун апIури, узухъинди либгури дийибгъу. Хуйин къяляхъди душну, ликарилан илдитну, курцIил нир'ан адабгъза ва майдниин нирин гъирагъдихъ дипза. ЦIиб арайилан курцIлин ушвниан ва хъюхъяриан ифи гъюз хъюбгъю. Дид'ин жан илимдайи. Ху, йивури мелзар, апIури цIузар, чан ккуни велетдин аьжлихъ хъугъуз даккунди, дидлан илбицурайи. Мициб ккунивал гъич инсандихъанра улупуз даршлийи! Узхъан сарун апIуз шлу кюмек адруган, йиз йицарин къяляхъди гъушза. Къяляхъ илдицну,

гъилигу вахтна, Атрик терефназди рякъди ху жабгъури гъябкъзуз: думу чан велед аџликкан ккадабгъуз инсанарихъна кюмек ккун апІури жабгъурайиб вуйи. Циб вахт хъайизра ху къяляхъ, хъана артухъси зарб кади, жабгъури гъафи. Дидин гъарай ахъюб вуйи, амма гъарайнахъ гъюрур фужкІа адайи. Ригъ алабхъурайи вахтна къяляхъ гъюруган, нирихъна гъушза, къазайикк ккахъдари фу гъапІкІана кІури. КурцІил узу дипу йишвахъ хъмийи. Дид'ин кІул дивну, чан веледдихъ ибшури, баб-ху дабхънайи. Ав, хуйин уларилап чІатху нивгъар жилиина ахърайи. Узуз гизаф хажалат гъабхънийзуз. Гъилигза дагъдин кІакІа-рихъинди, хуйирин эйсйир рякъюруш кІури, амма рякъру йишвахъ фужкІа хъа-дайи. Габнар му гъяйванатарин гъайгъушнаъ гъаз гъахъундайкІан? Гъадрарра, читинвалиъ айиган, хуш, жан-юкІв апІру, умун гафарихъ тамарзу вуйидар ву гъа! Агъ учву – инсанар! Хъайигъан гвачІинган нирихъ я курцІилра, я чан бабра хъмдайи. Шлихъна, наана гъубшнийкІан ху чан дерднакан пуз? Циб вахтналан дагъдин тмуну терефнахъан язухъ шлусиб гъяйванатдин сес гъафи. Думу хуйин сес вуйи. Рякъру гъялариан, диди габнар агурайи. Габнарикан миж ктабтІу гъяйванатди заварикан кюмек ва чан дерднан шагъидвал ккун апІу-райи. Му къадар хажалат шлуси хуйи аъв зигури сабпи ражну ебхъурайзуз. Ял-гъузди дерднаъ хъуб гъам инсандизра, гъам гъяйванатдизра гизаф гъагъи ляхин ву! Нубат ккудубкІну, учу гъулаз гъюрайиган, тепейин къялхъан гъябгъюрайи рякъюн гъвалахъ, чан курцІлийн кІул дивну, ху дабхънайи. Дидин уларилап ахърайи нивгъар ккудукІну адайи. Язухъ гъабхъири, узухъ хъмбу уъл, паяр дапІну, хуйин улихъ дивза. Фукъан чаз гашди ашра, ху ипІрубдихъинди гъичра гъилибгундайи. Ай, аџуз гъяйванат! Фукъан ахъюб вуйкІан яв дерд?!

Мегъемер ГЪЯЖИИБРАГЪИМОВ

Рашид АБЗИЗОВ

УМБРАР

(Саб сягънайин драма)

Иштирак шулайидар:

С а р
Р и ш
Б а й
Д и ш а г ъ л и
А д а ш
Д е с т е

Гъярарихъ, гъагъ зина адабгъуз даршули, гъар гъудучлвну гъягърурикан кюмек ккун аплури, дийигъна Сар.

С а р. Кмек аплина, риш!

Р и ш. Гъаму уз'инна гъяйиз амийна!

С а р. Фукъан вахт вуйиз фужкла гъядяхъюр клури, ккилигури...

Р и ш. Узу сабан бицидамиза!

С а р. Гъайву бицивалиан арарахъриву, жжан бай!

Р и ш. Узу бай дарза!

С а р. Бай вуйиш, зиркъ адабтлрийва, хъирибшуз пну хъибшуб!

Р и ш. Ич дадикна пидизаяв!

С а р. Ичв дадара увура гурбагур ишричву!

Р и ш. Узу хъпехъундар кљури, ич дадик фу каяв!

С а р. Хъа гъамциб учівру заз вердиш дапну, адабгъубдиз дарпиди, сарун шлиз кљури! Дург гъамлин!!!

Р и ш. Хъа гъамциб, уву кљурайиси учівру заз, вердиш гъапну ич адашдиз гъаз члалкъан кљуридарва?

С а р. Йиз увуз хъипу суал дайиз думу, уву увуз суалниин суал тувуз! Гъарах яв гъягъюрайи рякъди!

Р и ш. Дици хай шулдар! Сифте ктукъур уву...

С а р. Гъатму фу ву гъатциб! Душну яв хъурхълар ккажак!

Р и ш. Узу марци риш вуза! Ич дади хъюнтлар ккажакуз йиз жибдиъ ягълухъ ивнайиз!

С а р. Я кас, гъаму гъапну бала гъабхъи гъи йиз кљул'инна! Гъудучів гъамлин!

Р и ш. Нет уж, раз начал, то терпи!

С а р. Гъамус гъапдикан яраб! (кљул хиларигъ гъяпну)
Кљул'инна гъван абхъур кљуруб гъаму вуйкан?
Гъаз ащапну лигури дийигънава?

Р и ш. Уву узухъди гъюгъюз гъитрана, тлалабар аплури, ич дадайиз къиматар туври, суалар хъирчри?

С а р. Я риш, я бици риш, рякъюри бицир ву кљури, фу яман гамгам алир вува!

Узувуз пидийзавуз сацлибкъана яшар духънайириш, хъа гъапзахъа!

Р и ш. Гъапнушра аьгъдарди фу пидийва?

С а р. Увуз саб клакьюна аьжжал! Жвартлихъ йиз улариккан! Саб, дуфну, хъабтлайиз!

Р и ш. Уву хъабтну жан хътарзухъ! Узу сабан бицидамиза!

С а р. Амива, жжааан басалайин, амииваа! Фукъан ужур риш дарин! Гъарах жан, ичв дадаи увуз никк убхъуз гъач кљура! Жжааан ужжувал!

Р и ш. Узу нанайихъ хъимдарза!

С а р. Хъимдара, жжан ужжур, хъимдара! Фари никк клурайир вуза!

Р и ш. Ич хюнди сабан клари дапнадарич!

С а р. Ичв гъуншди капнаиб, жжан ужжур, ичв гъуншди!

Р и ш. Гъуншйири малар уърхюрадар!

С а р. Хъа я тлягъюн, малар айи хулаъ гъамциб аьламатнан мутму наьнан гъабхъибу? Фу ккунди авуз узкан?

Р и ш. Ккунди кюмек аплин клурайир уву!

С а р. Хъа вуш гъаз апдарва?

Р и ш. Узу сабан бицидамиза!

С а р. Гъайву бицивалиан арахаьриву, жжан бай!

Р и ш. Узу бай дарза!

С а р. Гъамгъукан гъапру, я гъуландааар! Гъаму бала клуллан фици илди-пузаааа агъи, агъи, агъи...

Р и ш. Мишан, мишан! Аьхюрар ишруб дар!

С а р. Диришди фици гъуздивахъа, гъациб замана улубкънайиган! Агъи-агъи-агъи! Ккадабхъривуучв мициб уьмур!

Р и ш. Гъамус уьмрик кудукънана!

С а р. Абкъинайагъала, гарквалкъан, убччвну, йиклузаазууу! Агъи-агъи-агъи! Узу ккадархърур дар!

Р и ш. Ич абин цалик аьхю ханжал кебхна!

С а р. Айву аьхю даришриву! Узу увуз клурадарзаааа, агъи-агъи-агъи...

Р и ш. Гъуландар чпин хярар-хутларий а!

С а р. Хъа увура дурарихъди ади гъаз гъахъундарвахъааа! Агъи-агъи-агъи!

Р и ш. Узу хяр убшвурайи ич адашдиз мичли кампут хуз гъюрайир вуза!

С а р. Хъа уву ухди дици гъаз гъапундайва! Чкиди гъарах! Хъраъ шид адар аьжузриз, чкиди кампут хъади гъарах, жжан йиз бахт!

Р и ш. Сабан ич дада гъучварихъан дуфнадар!

С а р. Дада гъазкла дарив, халадилникди айиб адабгъну, гъайибх!

Р и ш. Дугъу ругъизимзара хурза гъапну. Хъасин гъахидарикан кампут аплуру, хъасин халадилникдиъ ивру, хъасин мичлал гъабхъиган, хъади гъягъ-юрза.

С а р. (кълухъан дибисну, хъана ишуз хъюгъру) Узу гъапдиклаан, агъи-а-гъи-агъи...

Ичв дади сулан сив'ан къучварна ругъизимзар духну, камптар дапну, мичлал аплайиз, узу мушвахъ мичлал шлуси рякъюразуз! (ликар заваризди йир-чури дахъру, хъа саб вахтналан, гъудужвну, бицлирихъна душну, карк ктатури)

Узу ич шураз, душну, гъаммус ич халадилникдиан кампут хивдиза, чпин хяр убшвурайи адашдиз гъабхуз. Фици клурава, балассссиии?

Р и ш. Ич дадайинубтлан убхърур дарич адаш!

С а р. Ичв дадайинубизип!

Р и ш. Кучлар аплуз алаурана узу?

С а р. Гъачайчва байкла, гъамина сар фужкла! Гъадагъузкъана гъадагъай гъаму (шураз дрякърусии сппар илчлигури, гъурдар чиб-чпилан алдахури, рягъюз ккунийда клурусии) гъашвхъан, узу мидкан саб аплайиз!

Вари хярар-хтлуларий – фуж гъюрвуз!

Мурарин дада, гурбагур хъуз ужур – сиварий! (ярхлаз лигури)

Вааа, ичв дада гъюра сив'ан! Тяди гъарах улихъна кюмек аплуз!

Р и ш. Наши?

С а р. Гъамгъа, арчларигъянсина гъюраааа...

Р и ш. Я дааааяая! (улихъна жаргъуру)

С а р. Ичв дадиз вуйиган, кюмек аплуз магъа уву бицлир дарди!

Гъугъ! (гъугъ алдабхъну, гъярарихъ хъайи чан шишлиин, унтлкан, амкликкан тлубарра ккадатури, эрг'вал йивури деу)

Мициб бала аъраблизра гъядядябхъричаз!

Аман-иман имдардузуъ, айи вари изи-мизи адабгъну хуйин шуру! Му фици вердиш дапна, ячви! Вердиш дапнайинхъа му! Му йизур вуди ккундийи, (сппар илчлигури) дибисну ибарихъан, ибар къабарианзина учьлюгъдайиш! Екль улубччу тарс!

Учу ич вахтна мици дайдуца. Ахъюр учуз гъякъди ахъюр вуйчуз! Гъаз мици? Шлин вушра, фунур ахъюризра гъайгъу кади шуйи. Хъа гъамус ахъюриз, чан йишв ккудубчлвурухъанмина, даттли уь-уь дарапшира вижна ктар! Мугъаз вижна круган, душвккансина вуйидариз гъаз хъибдихъа?

Хъа узура... ахмакъси... элегну... бици шуракди... кюмек аплин клури!
Фу бадали?

«Гъаз апузавузхъа?» гъапнийиш, фу жаваб туврийи узу?

«Бициган узура ичв абиз малар хътлурккуз кюмек гъапунза» клуийн?

Гъамци клуради, чяхъансина мугъаз сар живан гъудучлури гъяркью ва, дишла гъудужвну, папрусин къат! хахуликк кивну, саб шубуб-юкьубан минди-тинди илбицури, гъачабхъу ва зиълан, хъампи дапну, ликра гъиву. Хахул гъивушвккан бишируг ккутлубчвчу. Командир гъюри гъяркью эскерси, му кас дичлиргну дийигъу.

С а р. (честь тувруси, клулик хил кивну) Ихтияр айин, жигъил, увук гафар кауз?

Б а й. (Хахуликкан ккутлубчвчу бишируг, чан хъохънихъна дуфнадаршра, хлихъди гъадапурайи. Лигубра дугъан ярхларизси вуйи. Ибарие урччвна-йидарихъан чакди гафар апурайирин дих ебхъурадаи, амма дугъу жавабар туврайи.) Ваъ. Фужклара адар!

С а р. Гъаз «ваъ» клурава? Узу магъаза, къяляхъинди илдиц!

Т е л е ф о н. ...

Б а й. Рьякьюрадарзуз... Гъич фужклара...

С а р. Я жжаан баай! Магъазааа... (живандин гъюник кучну, гъвалахънаси дийигъуру)

Т е л е ф о н. ...

Б а й. Гъааа... Гъамус гъяркьюнзуз. Чпин дадайихъди гъюрайиси ву! Бедерйирра хъа!

С а р. Я жигъииил! (улихъинди хил гъачлабккну, тлимбил йивуру) Узукди дарна?

Т е л е ф о н

Б а й. (мугъз гъибгърадар, чан гъвалахъ фужкIа хъйибдикан, чак кургъ-
рашра, кучрашра. Му чан гъурулушариъ ахъна) Вуяяян!... Хъа узуз ухди гъз
гъапундайва, дажи!

С а р. (улар ктирчуру ва чаз циб къяляхънаси зигуру) Хъайву дажарин
гъагънакк ккахъриву...

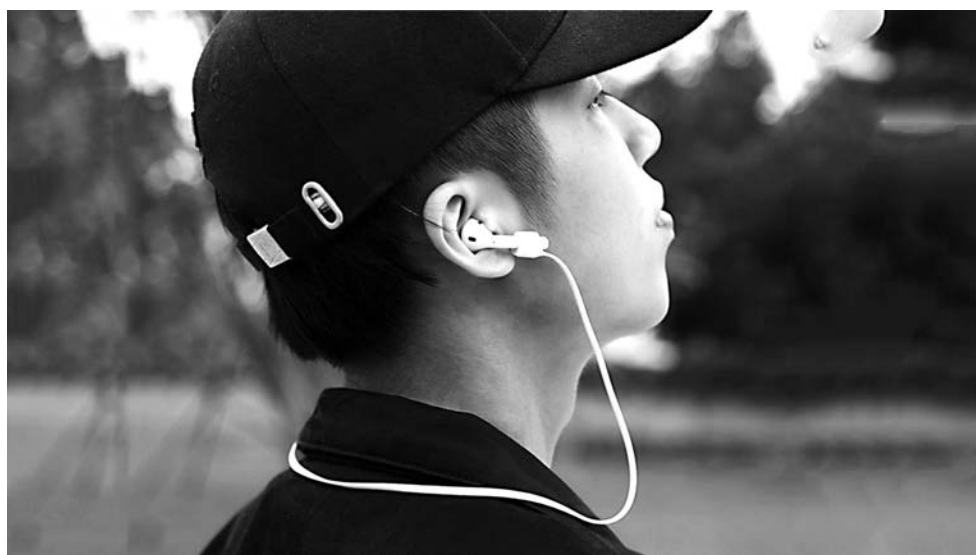
Т е л е ф о н

Б а й. Гъамус фици ктукъуза узу дугъак?

С а р. Вааа! Ктукъуз ккундайкIан мидиз узук!

Т е л е ф о н

Б а й. (смартфон пуз) Смартф айирсир дар!

С а р. Гъарза улхурайирсир вуки му...

Т е л е ф о н

С а р. Я баай, я жжан! Фу дубхънавуз?

Т е л е ф о н

Б а й. Хъа даршиди, наана гъягъиди чав! Дарш, узутIан ужурихъди таниш
шул учв!

С а р. (чав гъясппикк дарапIруган, душну хъана чан шишлиин деъру, йивну
ликра жилиз. Цибди биширугра утIубччуру) Жжинарин ляхину...

Т е л е ф о н

Б а й (утлубччву биширугдин ниъ гьадаптураза клурайиси, хьюхънихъан хлихъди думу гьадапрусси, каркар гьадатуру) Сабан смартф гьадабгъайиз лигуза, фициб ниъ хъайир вуш учв!

С а р (ибахъ хил хъивну, балихъинди илдицу)

Т е л е ф о н . Гьапру ниъ? Бици ришди имбуриккан гьапруз ккундувуз?

Б а й. Фици-фици? Мягъяматдиз йицисад-йицикьюд йисаринур – гьурклу шив, хъа узуз, цлухъуд–цирхъуд йиснаъ айир – бици риш!

С а р. (гьедергуру. Кьюбиб ликара биширугдиъ йивуру. Къамкъар урччвуру. Дурччвну дитганси, хъана чан шишлиин деъру)

Т е л е ф о н . Йицимиржид йис дархъиди. . .

Б а й. Узуз ккун гъахъиш, чпин дадайн хабхъан хътагъарзичав! Фу клуру гафар ву, наамуус, гьир'ят, аькьюл, аьгъ!

Т е л е ф о н . Гъич фуклара! Булди пул! Пул айириз вуйи гьюкмарна закнар! Кефер аплинай заманайикан!

Б а й. Мяшат маплан, хъябкъ яв ушв, сарун багахъ улучлвара! (смартфон хъябкъру)

С а р. (бали гьаптраш лигури шулу) Тму фу тциб вуклана! Али юрушназ! Улуду! Трамплин хтул!

Б а й. (багахъна улучлвари, ибаъ айиб хъана ижмиди убжри) Фу вуйив, къабуцай, узук кутри?

С а р. Куттраш, къабуцайин ади айи дерди! Набшдив салам?

Б а й. Къабуцайин дерди улудри апруб вуйин гьал!? Кутруган, увууз айиб дайин салам?

С а р. (кьваан агъзурна саб хиял гьюри, чав явашди гьапиб гьеебхънукан клури, гьавазурди) Узу дарпи люкьян увуз пуз ихтияр айвуз? Узу тувундар клури салам, увуз тутрувди гьузуз ихтияр айвуз? Узу фууукъаан ахюр вуза, увук гъилигган!

Б а й (ибаъ айибдик тлуб кучри, уву гьапидар миди дидиснайиз клурусси) Ахьюриз люкьянар апруз ихтияр йибхъ! Ахьюриз салам тутрувуз ихтияр йибхъ! Ахьюриз ахьюбдихъан хъчлхуз ихтияр йибхъ! Ахьюриз. . . кстати, фтин вува узутлан ахюр?

С а р. (урхну дийигъу) Ихъ архйирин арха-ханайианзина айи аьдатниинди...

Б а й. Яшариинди аьхюр ву клури? Хъа ваъ, жан къабуцай, ваъ! Ихъ арха-ханйириинди ихтиярарна гьюрматар адмийин артухъ йисар ву клури, шулайидар дар! Хъа – йисар гъягъбахъ, ибшу аькъвлиз дилигну, хиларилантина улупу ужувлариз дилигну, жвуван хасиятниинди дюзди хъаплу уьмриз дилигну вуйидар ву!

С а р. Шли кивунвуз дицдар дарсар?

Б а й. Учву хъапрайи ва ичв рябкъюрайи уьмри!

С а р. Шлин бай вува?

Б а й. Увуз конкретно узу тувнайи суалнахъан гьудучлвну, уву узуз суалар михьирчан! Гъа баладар, узу Улуд ишри, йип, гъаз узуз кучлар гъапунва?

С а р. (мюгьталдиси) Гъапру кучлар? Гъамус увузра узкан бала гъадабгъуз ккундайвуз?!

Б а й. Уву, къабуцай, жара йишвахъинди миилтлбклан! Кучлар гъаз гъапунва?

С а р. Гьубчлвнанухъ?! Фу кучлар?

Б а й. Узуз люкьян гъапундарза клурадайна? Дид'инна – Трампдин хтулра ктаъну?

С а р. Люкьян гъапундарза! Наабарут узу уву Дагъустандиан Вашингтондизкъан за гъапунзаву!

Б а й. Улуууд! Улуд за гъапунна Белый домдиз!

С а р. Думу люкьян дарки!?

Б а й. Хъа фу ву думу? Ширин ччвур? Йиччвун гаргар? Дарш... Яв даккнишниинди гъапи «Кюкю» гъаз ву йиз, яв ккунивалиинди гъапи «чиркин ху» дарди! Хъа уву узуз яв даккнивалиан, «Кюкю» мийибшри, «улуд» дупну, дид'инна гъапундарзара клури, дийигънава, къабуцай! Мици хай шулин? Дарш Шамдиан гъафи ичв мялимарин резултатар вуйин мурар?

С а р. Фу клури дуфнава йиз багахъна?

Б а й. Лигайчва, хъжагъурира ву гъа! Уву дайна узухъна дуфнайир? Дарш, узу телефондихъан гафар аплура клури, мугъаз аьгью дубхънадар клури, ккебехъну гъирагъ йивнана?

С а р. Хъа дарш, увукк ккахъну гъузза, яв гафар ккудуклайиз?

Б а й. Э-ти-кет!

С а р. Хъа магъа увура узуз, ахъюриз, люкъян аплури, «Идикъат!» клури!?

Б а й. Узу «Иди къат!» гъапундайза!

С а р. Хъа фу вуйив гъапиб?

Б а й. Э-ти-кет!

С а р. Думгъа клури!

Б а й. Этикет фу клуру гаф вуш аьгъяйвуз?

С а р. Йиз думу аьгъяди гъаз ву! Гъамус увура узуз люкъян дапну, жарашвахъинди маалдабчан!

Б а й. Алдабчури, зиллетар зигурайир уву! Йиз гафар ккудуклайиз ккилигури гъузруб дайклана!? Гъа, йип, къабуцай, фу ккундийвуз узкан?

С а р. Гъич фуклара!

Б а й. Даккниган гъаз узук кутлунва?

С а р. Я чви, фу бала гъадабгъна гъамгъу! Гъарах яв гъярайишваз!

Б а й. Дици хай шулдар, къабуцай! Фу вуйив дерди?

С а р. Фу ккундавуз узкан? Гъудучлв гъамлин!

Б а й. Уву вува фу-вуш ккунди узухъна дuffedнайир!

С а р. Мьяьрхян узу! Гъаммусди саб гъамциб бала клуллан илдипнамиза, гъамус му наънан алабхъу, я кас!!

Б а й. (минди-тинди гъилигу) Балааа... (къюр дишагъли гъюри гъюркъю)

С а р. Гъарах, гъатрариз аплин кюмек! Узуз – ваъ!

Б а й. (гъюрайидарин улихъна гъушу) Ча узухъна бедре. (шуран хликк ккайиб бисуз ккун гъабши)

Р и ш. (тувуз даккунди гъаши) Тувдарза! Уву фуж вува! Начра дар гъа!

Д и ш а г ъ л и. Тув йиз риш, жигъилиз увуз кюмек аплуз ккунди а.

Б а й. Мурар фйир вуячв? Гъамкъан гъагъидар?

Р и ш. (кялхъри) Гъарзар! (дадаин хликк ккайи бедре чахъинди гъибису)

Д и ш а г ъ л и. Шлинур вува, жан?

Б а й. Узу мутму дарза, шлин-вуш хъуз!

Р и ш. (кялхъри) Мутму дарубди учуз кюмек фици аплура?

Д и ш а г ъ л и. Я риш ккебяхъ, бали гиран аплур!

Р и ш. Аплурна, бай, му бедрера увухъна тувиш? (гъачлабкку)

Б а й. (бисури) Гъаплишра, дараплишра – айи индад адар! Чааа!

Мурар чан шишлиин деънайирихъна гъурукънийи.

Дурар багахъ шулади, думу ккюрхю ва мурариз тамаша аплури гъаши.

Д и ш а г ъ л и. Къувват ибшри, Мягъямяд ими! Сюгъринтланмина гъамусра гъамшвахъ хъмина?!

С а р. Къувват хъуз гъитранучвахъа, учву, къувватлуйири!

Р и ш. Гъамуйи гъа дая, узуз, бицли шураз, чаз кюмек аплин клурайир...

Б а й. Нач дарин му къабуцайиз бицли шуркан кюмек ккун аплуз, узу мушвахъ хъмиди!

С а р. Хъа гъаз хъава кюмек дарапди?

Б а й. Узу увуз кюмек аплуз дуфнайир вуйин, дарш – йиз кадагънайи швушваз!

Д и ш а г ъ л и. (мюгътал гъахъи) Думу, жан бай, сабан бицли ришди имида, швушваз гъагъюз!

Р и ш. Ваъ, дая! Узу ахю риш вуза!

С а р. (гъааълхъю)

Б а й. Гъаз аълхъюрава, къабуц?! (хликк кюбиб бедрийирра ккимиди дуфну, му касдикк, асканзина машназ ккилигури, ккурсу)

С а р. Гъамус аълхъюзра ихтияр адарин?

Д и ш а г ь л и. (дуфну «язна» хътау) Мягъямяд имийин гъюрмат уьбхяй!
Думу гъаклирихъ къулгъу уьбурайир ву!

Б а й. На что намекаешь, мать?

Р и ш. (балин терефназди дийигъну, чпин дадайиз) Да, на что намекает,
мама?

С а р. (къл хиларигъ дибисну, дуфну хъана чан шишлиин деу)

Д и ш а г ь л и. (урху) Дюн'я дигиш шлуб дар кълурдайнучва!

Б а й. (бедрийир дивну, адабгъну смартфон, илзигну, хъана жибдиъ иву)
Слушаю!

Т е л е ф о н. Къабул гъахъуннуз?

Б а й. Ярхла имидитлан!

Т е л е ф о н. ...

Б а й. Ляхин уччувалиъ адар!

Т е л е ф о н. ...

Б а й. Хъа фтиъ? Хъа кълулиъ! Гъамус гъамрарра хъади вари ктибтурадарза-
вуз, гъафиган хъа гафар апидихъа.

Т е л е ф о н. Фтихъан гучлуравуз? Дарш, гъадрари ккитлнана?

Б а й. Ккитлнайир думгъа уву. Къюб бедре думукъан гъагъидар дар.

Т е л е ф о н. ...

Б а й. Ваъ, йизуб тувидарза. Йиздик йиздарин нумрийир, клипар, шиклар
кайиз. Дугъаз мутлан ужуб жараб гъадабгъурза...

Р и ш. Узуз дарнив, бай?

Т е л е ф о н. ...

Б а й. Ибшри. Лиг саризра маклан! Геже...

Д и ш а г ь л и. Уву, жан жигъил, учхъандира вари гъял дапну дебккра-
ваки...

Б а й. Шуран согласияйиз сарун «ваа» клуру замана имдар!

Д и ш а г ь л и. (хъял кади, тадагъну чан бедрийир, гъитну ришра улихъ, мушвхъан гъудучлувз ккун гъабши)

Р и ш. (хъзигурашра, гъюгъюз даккунди, гъутлуручвну дадаин улхъан, балихъинди гъафи) Узу увуз бицирна-гъацир дарза! Гъарах яв, капут аплин, мичлал хъпахънаси гъидиза!

С а р. (гъярайи дишагълийихъинди хил гъачлабккуну) Яв гъамрарра хъади гъарах! Йиз клул иплуз ужудар!

Д и ш а г ь л и. (къяляхъ илдицну) Увура, жан Мягъямяд ими, йиз ачухъди адрубдиин мяаълхъяна!

С а р. (гъярайрихъ хъипу) Хъа йизуб ачухъди айин? (шурахъинди) Гъаз гъушундара, бици риш, ичв дадайихъди! Увухъди мура гъябгъидийи!

Б а й. Яв фу буржияв?!

С а р. Личлрахъ хъайи жердси...

Р и ш. Му шагъриану. Мугъаз личларна жердар агъюдар дар!

С а р. Агъдарди ужу ву. Агъяйиш, думу бугъайиккан узу ккадархърур дайи!

Б а й. Фтикан улхурачва? Дарш къабуцайиин юкв улубкънанив?

Р и ш. Хъа ааав! Йиз улубкъбахъна улдурубкъбахъ яв фу хъаяв?

Б а й. Узуз уву ккун гъахъунзуз. Сарун уву йизур вува!

Р и ш. Узузра уву ккун гъахъунзуз. Сарун увура йизур вува! Йиз ихтияр дарди, сарун чураз рашвидарва!

Б а й. Ах так?!

Р и ш. Никак иначе!

С а р. Хуб бала ву, мурар къюред чиб-чпиз гъашиш!

Б а й. Узуз ихтиярар, узуз уву къабул гъахъивалилантина артухъди азуз!

Р и ш. Йиз ихтиярар явлан зина вуйидар вуйиз, гъаз гъапиш узу вуза увуз къабул шлуси гъахъир! Му – саб! Къюб клурубсана, зура уву къабул гъапунза-ву ва уву ккунра гъахъунзуз! Гъаддиз, лиг, увук гъилигган йиздар фукъан гизаф

ихтиярар вуш! Гъавриъ айву, шагърин мяляхъв!

С а р. (чан гарцлар ктутлур) Чиб-чпиз хъуб гъитархъа, муар кюрдра саб къутаъ гъурчвдарстару! Йиз къабишнаккди узуз хъана фу рябкъюз кки-миклана, я эллер!

Б а й. Узу шагърин мяляхъв вуш, ичибгидизавуъ... (риш дисуз ккун гъаб-ши)

Р и ш. Дург гъамлин, ич гъуландари увкан ул ктипуз мигъитан!

С а р. (улар унтл'инна аплур) Вааааа! Гъатрариккан узу начу йиклуратуза! (чан машнахъ дурарин тереф дярябкъруси хилар гъивру) Аърбатнаар!

Б а й. Дици клура клури, узу культурний вуза, зазаригъян гъюдубчлвуб!

Р и ш. (аьлхъюри) Зазаригъян гъюдубчлвуб фу ву?

Б а й. Дидин ччвур клваълан дубшнаиз... зазарин тупсибу думу...

Р и ш. Лапух?!

Б а й. Сама – лапух! Ёж!!!

Риш. Гъаааа, гъютлрахъим?

С а р. (рази дарди) Авдулар! Къюртлмухъи!!! Фиттина аьгъдарда бякъия-рис! Клул'инна бал'ар клуди хъиршнаи къюлкъяцияр!

Б а й. (хил гъачлабккн) Фу клура риш гъатму уюгъди?

Р и ш. Уву ккун духъназуз, клур, дирбаш вуйиган!

Б а й. (илдицну) Спасибо, къабуцай! Уву ужурра вуваки!

С а р. Яв илжжа агъу увзурияв, аьхюрна бицлур аьгъдири аьрав! Кмек аплин дупну, дарапли алчагъ!

Б а й. Переводи, опять не понял!

Р и ш. Узу рихшанд маплан! Уву гъавриъ ахънава! Хъа, аьхюрин гъюрмат уьбхъюри, къилзи аплуз ккунди адарвуз!

Б а й. Точно не понял. Тугъан члал ихъсиб дар!

С а р. Айвус члал гъархрувус, ахлихъ хъитлну ямажжунукансина диритус ижжур!

Б а й. Рябкьюрайвуз, хъана фу-вуш гъапну!

Р и ш. Увурa ужжур бай ву кѳура! Гъяйран вуза кѳур ув'ин!

Б а й. (илдицну «къабуцайихъинди» икрам апѳрусиб лишан гъаплу)

С а р. (жаваб вуди мугъура – гъаци) Иву яс бай вуди ккундийи, хъайизиву-
кан иплурув!!!

Р и ш. Гъапдидйва?

С а р. (сппар уълчюкьюри) Гъаму сппарикъи учв рягъюди!

Б а й. (багахънаси душну, шафникк тѳубар ккивну) Чѳе пристаешь к моей
девушке?! Жить надаело!?

Р и ш. (хътаури) С чего взял? Я пристаюсь к нему! Узу вуза дугъак кудукъ-
найир!

С а р. (хъчвухури, штук кабхъу гатуси, чан шишлиин хъана деъру)

Б а й. Влюбилась что ли!?

Р и ш. Яв фу буржи вуяв, узу фуж ккун апѳуруш! Это мая привелегия!
Ферштейн?

Б а й. Ты уже мая собственность! Йиз шуркан узуз ккуниб апѳурза!

Р и ш. Балда! Ич дади шлинурува гъапиган, узу мутму дарза кѳур, хъа узу
яв хъуз мутмуянхъа?!

Б а й. Балабол!

С а р. Бал'ар!

Р и ш. Абултус!!

Б а й. Балбес!!

С а р. Дабалияр!!

Р и ш. Малахул!!!

Б а й. Дуралей!!!

С а р. Халгъар!!!

Р и ш. Шлиз клурава! (душну, машнаъ ккахъну, зазси дийигъу)

С а р. (мурчвахъ хъуржурси) Хъа халгъар шлиз клуър, жан бици кюкю?

Б а й. (шурхъан хъюгъри багахъ улучъуру, хъжагъури) Уву, къабуцай, къянуцай, йиз шураз кюкю гъаз клурава?

Р и ш. (хъзигури, бай тинаси гъадауру) Уву яваш, сабан йиз суалназ жаваб туври миди! Шлиз клуру клуйва халгъар? Учуз?

С а р. Жан бици риш, халгъар халгъариз клуру!

Р и ш. Дици вуш, дици учу хъайишвахъ гъаз гъапунва?

С а р. Узуз пуз ккун гъабхънийуз: мушвахъ халгъар хъайиш, узуз дурари кюмек аплуйуз, клури! Гъаддиз дурариз гъаплу дих вуйиз: гъачайчва узуз кюмекназ, клури!

Р и ш. Клул ккадабгъура гъа!

Б а й (дикъатниинди хъебехъну, риш ярхла гъахъиган, багахънаси дуфну) Логично! Гъамус йиз суалназ жаваб ча! Гъаз йиз ккуни шураз уву «кюкю» гъапунва? Юкв улубкънанив, къабуцай, къянуцай?

С а р. (душну, чан шишлиин кучухну деъри) Паччагъдиз наънан агъю хъибдихъа чан кларкѳиинна уъл фици дуфнайиб вуш! Узуси къабина, къяни дархъиди, учвузра агъю хъибдарчвуз узу клурайиб! Къабирин «кюкюна» жигъилин «кюкю» саб дар. Яв улари цийир кричура, жан жигъил! Йиз улари манишин йибчура, жан жердюкъ!

Б а й. Опять не понял! Эй, говори толком!

С а р. Гъамцириз фициб жюрейиинди пуза, я эллер! Йиз ришси гъисаб дапну, ккунивалиан гъапиб вуйиз дугъаз «кюкю»...

Б а й. (хъТурччури) Я, къянуцай! Фукъан клуру увуз! Думу йиз риш вуйиз! Йиз! Фици уву думу явси гъисаб гъапунва! Фукъан ккун гъахъунвуз!? Увухъ хпир хътарин? Увуз, йизур дарш, ккунир адарин!?

Р и ш. (балхъан хъичѳихну, гъадаури) Гъааач! Ич хулаз хъади гъахурзаву! Предккѳирихъди таниш аплуз!

Б а й. Да пусти же! Претендент нашѳлся! Дай я с ним покончу!

С а р. Лаъ-ла-гъи! Лаъ-ла-гъи! Лаъ-ла-гъи!

Б а й. Что, неадекват? Демонов в помощь призываешь?

С а р. Лаъ-ла-гъи! Лаъ-ла-гъи! Лаъ-ла-гъи!

Р и ш. Гъач гъапунзавуз, узухъди! Увукра жинар каайиз, гъудучѳв гъамлин!

С а р. (саб умбур гъядрариз за духъну, шишлин кьикънахъан дибисну, за апѳуз ккун гъабхъи, шлуб адар) Яяя-ллаагъ! (даршлуган, учв удучѳвну, шишал саб умбризди за апѳуз ккун гъабхъи. Мицира шулдар. Гуж рубкъдар. Ккъюбхю шишлахъди учвра алдакуру) Яяя-ллаагъ! Яяя-ллаагъ!

Р и ш. (мугъан игъар-мигъар гъеерхъур, къяляхъ илдикуру) Йикѳурашалва гъа!

Б а й. (мура илдикуру) Къабуцай къяна шулайиси ву!

Р и ш. Лигухъа, фу дубхънаш?

Б а й. Дубхънаш, ухъ'ин алапѳидарин?

Р и ш. Багахъ шулхъа, просто лигурхъа!

Б а й. Полиция гъаѳиш, ухъу ккахъру!

Р и ш. Гъулаъ дицдар адарич.

Б а й. Адарш, просто можно наблюдать.

Р и ш. Ну хоть так!

Къюридра багахъ улучѳву.

Думу Сар игъар апѳури гъудужвурѳу. Гъярарианзина лигурѳу. Гъугъ адабхъуру. Байна риш чан багахъ хъайиб гъяспикк ккадрапѳди, хъана чан шишлихъан хъчѳихуру, ккъюбхру, хъана чан йишв'ин дивру. Фикир дапѳну, гъядрариз багахънаси хъибкѳру. Хъасин учв къюбпи умбриз за шулу. Къяляхъ илдикуру ва, ис алахъну, хъана чан шишлин кьикънахъан хъчѳихуру. Гъирагъдихъан лигурган, дугъан къяляхъишв заваризди дазабгна, хъа кѳул ис абхъна. Гъамциб жюрейинди мугъаз шишал за апѳуз ккунди а.

Къулгъу урхрусдар бурбрар дапѳну, шишал къюбпи умбриз хуз зисди зигуру. Гъадму арайиѳ, гъацѳазкъан за апѳуради, умбур дъюбгъну, му кѳулихъди ахъру. Жюркъ апѳуру.

С а р. Ай-яяя! Гъааачѳиидиизуу... (къюкъ духъну, чан шишлихъ дахъу)

Балинна шуран чпин улариз гъябкъю му шиклиан гъич писпсаркъана гъиришвундаи, саб жюрейинна вижна ктайи.

Б а й. А что он так?

Р и ш. Дурачок!

Б а й. Гъаплуз му мици гъахьи?

Р и ш. Чаз саб зегъримандиз!

Б а й. Думу фу клуру гаф вуу?

Р и ш. Ивус сав закъууум!

Б а й. Гъавриъ шуладарзу! Скажи внятно?

Р и ш. Я дура! Зачем согласилась быт твоей девушкой!

Б а й. А при чём здесь это?

Р и ш. (зил дихниинди балин ибахъинди) При тоооом!

Б а й. (гъюнар за гъаплу – мюгътал духъна) Белки, мугъаз фу вуш дубхъ-нашул!

Р и ш. Хъа узура клурайиб гъадму дарин!

Б а й. Ришвури имдааар!

Р и ш. Дуклна, яв къабуцай!

Б а й. Ты на меня не нагаварывай, дарагая?

Р и ш. Испугался?

Б а й. Могут пришить дело! А это, минимум – 12 лет тюрьмы! Гъач, шлизкла рякъыйиз мушвхъан жварти шулхъа!

Р и ш. Фтихъан гучлурвуз, аслааан?

Б а й. С минуты на минуту менты приедут!

Р и ш. Ну и что!?! Разве ты убил его?

Б а й. Оставь твои шуточки! За звёзды на пагонах они родную мать в рабство продадут! Бежим скореее!

Р и ш. Наанди? Дурари ухъу наан ашра агдарин? Узу увуз гъапнийзавуз, узухъди ич хулаз гъач клури! Гъафнийиш, мици хъибдайи! Хпири клуруб дара-

ппру жилир гьарган балайикк ккахъру! На дaльнейшее, наматай на ус!

Б а й. Нууу к чѣрту вы, деревенские... Из-за тебя я свою жизнь поломал!
Ну зачем, зачем мне это нужно было... (клул хиларигъ гьяппру. Дусру.)

Р и ш. (дуфну, балин клул'ин хилар иливну, унизди дапну, дадайи бай
ккарцрубси, ккарцури шулу) Че-ло-ве-ко-у-бий-ца! Че-ло-ве-ко-у-бий-ца!!

Б а й. Я не хооотеел! (ишуз хьюгъру)

Р и ш. (ишурайирин клул тинди гьадабгъуру ва нивгъар гьярайи машназ
клуру) Ишураш, миж ктабтлуз хай даршул! Адми ктуч'врурсир ву му жигьил!
Вердиш дапнайиб дар сарун! Самбал алдру аягъур гьяйван!

Б а й. Шликди улхурава?

Р и ш. Папа римскийикди! Уву помиловать аплин клури!

Б а й. «Деревенские» пидарзаки мурариз. Значит узу ккунду!

Р и ш. Хъа уву шликди улхурайва?

Гъаму арайиъ, дихар аплури, хликк битунра ккади, шуран дада гъюру.

Д и ш а г ь л и. Гъамусра гъамшвахъ хъаминучва, мюгъюбатагълийир! Чъяа-
ну учву ккулейтар гьяплуб! Ма! Кампут ичв адашдиз хяраз гъайибх!

Гъаму арайиъ дишагълийиз шишлихъ дахънайи Сар рякъюру ва улар
унт'инна за аплуру. Дишагълийин маш гъябкъю бализ гуч' шулу ва, ккарагури
дуфну, шуран дадайикк ккархъру.

Б а й. Узу дарза думу гъаклир! Узу дарза гъаклир!! Узу дарзааа...

Д и ш а г ь л и. Дийигъ гъеле, ченги! Гьяпунчва му Мягъямядимийикан?

Б а й. (хъана дуфну, ккархъру) Узу дарза думу гъаклир! Узу дарза гъаклир!!
Узу дарзааа...

Д и ш а г ь л и. (хъял кади къусум ккубсону, чан улхъан гъидитуру) Гьяпун-
чва к'ураза му касдикан!!

Б а й. (гужназ дуфну, ккархъру) Узу дарза думу гъаклир! Узу дарза гъаклир!!
Узу дарзааа...

Д и ш а г ь л и. (имбубсан ижмиди хъял кади къусум ккубсону, чан улхъан
гъидитуру)
Ебхъурадариин!!

Р и ш. Фукла! Учв, ахъур, ккитликну!

Д и ш а г ь л и. Наънан ахъну?

Р и ш. Гъядрарин кьубпи умбриан!

Д и ш а г ь л и. Дугъу душваъ гъапрайи?

Р и ш. Шишал запрайи!

Д и ш а г ь л и. Шишал чан хъимбушвахъ хъми, ахъир!

Р и ш. Думу учв кьубпи умбриъ дийигъну, минди илдицну, умбриъ имиди жилилан шишал чахъинди за аплуз ккун гъабхъну!

Д и ш а г ь л и. Дици хъуб увуз наънан агъявуз?

Р и ш. Уччу кьюредра дугъаз лигурайча.

Д и ш а г ь л и. Хъа кюмек гъаз гъапундарчва?

Р и ш. Учуз гъаз агъя, дугъаз гъаплуз ккунди айиш!

Д и ш а г ь л и. Хъа гъерхруб дариин... (къюци духънайирин багахънаси гъягъюру, кургъри) Я Мягъямяд ими, гъапнавуз? Гъудууууужв!

С а р. (къюциди айир яваш-явашди ачларккуру ва али йишв'ин деуз ял аплуру)

Д и ш а г ь л и. (али йишв'ин деуз кюмек аплуру, къяляхъ илдициди) Я риш, уву гъамшвахъ хъмина?

Р и ш. Ав, дая!

Д и ш а г ь л и. Авкъинеле узухъинди битун! Битундин къапгъиъ убзну кампут узухъна ча. (къяляхъ хил хъивну имиди, тмуну хлихъди му Сариз убхъуз гъапагъ клантларихъна хуру)

С а р. (игъ-игъар аплури ушв тлапру ва бицлириси убхъуру) Йиклурайдузуу! Магъа сациб рягъят гъабхъиси азуз. Аферин ич шураз!

Му касди гафар аплури гъяркъюбси, шадвалиан бай дуфну, шурак кархъру.

Д и ш а г ь л и. Сацибсана, Мягъямяд ими?

С а р. Лап яманди дахаргнайзу. Вуйишиш...

Д и ш а г ъ л и. Ма, убз риш, хъана!

Р и ш. Хъа ихъ адашдиз гъубзидар гъаааа!

Д и ш а г ъ л и. Дугъу шидушра убхъур! Хъа му дахаргнайи къаби жвуваз тувну ккунду!

Р и ш. Вууу! Узуз люкънар апузди...

Д и ш а г ъ л и. Люкънар дапну, куркнуну, гъитлуншалва... Саб тахсир ктайиш, апидайи! Беле гъакъ гъапну. Апруси гъудрузийва...

Р и ш. Му жигъилизра гъапну...

Б а й. Ав, узузра гъапну...

Д и ш а г ъ л и. Лайкъ гъахъундайиш, апидайи... Рябкъюрайиси, учву къюридра сар-сарин клуллан йивбандаручва...

Р и ш. Я дая, уву учхъан хътрюгъди, гъадгъухъан гъаз хъюгърава? Уву клурубси, думу хъртлахъ хъайи хюлунив?!

Д и ш а г ъ л и. Я жан риш, му кас учвутлан пис гъялнаъ айир ву, сарикъан му касдихъандира гаф хътрипиш, мугъанна язухъ дарин!?

Р и ш. Думу члурусир ву!

Д и ш а г ъ л и. Вуш гъачай, члурударна писдар вари дийихну гъядаухъа? Къваин апинай ичв адашди гъапи гафар: «Гъитай, ачлалра дяхнигъди хъубкъри. Эгер учву ачлал убчлурча клури, чардигъ гъючлвиш, ачлчихъди чарра убчлидичва. Иган апрури, хъа чав дяхинна харук жара апиди...»

Б а й. Тму ичв дадиз агъю гафар! Наан гъурхир вуячв? Фунуб колледжди? Оксфордди? Сарбоннайи?

Р и ш. Тгъан мялим ич адаш вуйич.

Б а й. Хъа яв учитель фуж гъахъну?

Р и ш. Йиз? Гъюлягъишвна телевизор! Хъа уву наан гъурхур вува?

Б а й. Узу гъурхундарза. Узхъанди ич адашдин пули гъурхну! Хъа магистратура ккудубкнуну клуру диплом узуз тувну.

Р и ш. Вуш, узу бици ришси, уву бици бай дарза, йипа! Статус авуз! Яв апурайи гафназ гъилигган, узу уву интернетди вердиш дапнайир ву клурайзаки!

Б а й. Увуз интернет адарин? Интернет йиз варитлан ккуниб вуйиз!

Д и ш а г ъ л и. Ичв гафар гъитай! Кюмек аплинай кьабириз за хъуз!

Къюридра багахъ улучлвурв ва къялхъянди кюмек аплуз хилар кивуз ккун шулу. Дарци ниъ дугъхъан гъюрайиси, дурари чпин хъюхъяр къяляхъинди илдицуру, тлубар кучри, гуж аплурайиси улупуру. Къабир за гъашиган, шуру чан хилар, балкан ктатури, марцц аплуру. Ва балира, шуркан кжяхъюри, кьабирик куркъу чан хиларра марцц аплуру.

Д и ш а г ъ л и. Сикин гъаз гъузрадарчва... Учву фици ктиснийклан бабан фуниъ...

Р и ш. Хъа ктиснинхъа!

Д и ш а г ъ л и. Гъамус гъялар фици вуяв, Мягъямд ими?

С а р. Фукла дар, фуж клуйи увуз, ав, сарун фукла дар, Руфина! Яв кюмек гъабхъундайиш, якбин узу мушвахъ кциркъуйи...

Д и ш а г ъ л и. Гъаплрайир вува гвачлнтланмина гъаму яв гъваиккна ккивнайи гъярарихъ?

С а р. Гъаму шишал гъваиккна ккадабгъуз ккунди айир вуза.

Д и ш а г ъ л и. Мурар хифар вунив? Тагъдикк ерццуз гъахъуз ккундайвуз?

С а р. (аълхъюбан инчл ккадаплури) Гъаплру хифар! Уву фу клурадарна? Дициб бахт шулин йиз!

Д и ш а г ъ л и. (шишлик кучри) Хъа, къюряккйир? Ихъ аьдат айиб хабар дайвуз, Мягъямд ими, ихъдари къюряккйир тлурниин алаайин, ккерхну ерццрубдикан? Дарш, шишлиъ алаъну, иркарди анив?

С а р. (аълхъюри) Ай жан Руфина, Руфина! Фукъан уччу ччвурра дарнив! Ихъдари ччвурар гъаваи бадали иливури гъахъундар. Ккунийдизуз яв ччвурнан мяна ачухъ аплрур!

Р и ш. Йиклурайи саил гъамус аълхъюраявки, дая?

Д и ш а г ъ л и. Явашеле! Уву ккебяхъну яв йишвахъ депл, Сусанна, узу яв гъюнаригъ гъючлвайиз!

Руфина, муав миллетдикан вуйи, ихъ абйирин къаб гъахъи дишагълийин ччвур ву, Мягъямд ими!

С а р. Уву ччивариз ухшар дишагъли хъузра вува? Хъа му яв Сусанна? Чан ччвурназ гъилигурсир вуди сабан рякьюрадарзуз!

Р и ш. Хъа узу сабан бицирди имиза, Мягьямад ими! Хъасин узура ич дадасир шул...

С а р. Ахью хъуз вахт дарив сабан, яв гъаци гъуз...

Б а й. (дупну улихьинди къабирин) На что намекаешь, къабуцай!

Д и ш а г ъ л и. Тинди гъуз, гъучи! Му яв тай дар!

Б а й. Гъамцдар клуру тай узу гъамус наънан агуза! Ккахънамиди гъамцир рас ктадаъди!?

Д и ш а г ъ л и. Я риш, гъадап! гъаму яв... увухъкъана хъпехъуруш...

Р и ш. Гъач, бай, ич адашдиз кампут хъади гъягъюрхъа хъраз...

Д и ш а г ъ л и. Жюхрярра дариз клурайна, Мягьямад ими, мурар?

С а р. Ваъ, я риш, я ахью баб, Руфина, мурар гъацдар фуклара дариз!

Д и ш а г ъ л и. Хъа фйир вуяв, саризкъан улулупди, гъадмукъан жиниди тагъдиккна жин аплуз гъахурайидар?

С а р. Жиниди дариз. Кмек аплин гъапунза, гъаму къюрид жигъиларизра, гъапундариз. Гъаддиз гъамцибишвахъна хъахъназу.

Д и ш а г ъ л и. Гъаз кмек гъапундарчва?

Б а й. Не зная, что к чему, зачем кмек аплуру? Мажет у него там расчленённый труп! И, как соучастник, хотите упрятать где?

Д и ш а г ъ л и. Я жан, дишла оправданияра дихъуру гъа мурариз! Гъап-диклана, я Рабби, мициб дюн'яйиъ?! Ичв адашдихъна гъягъюз хъуркъдива, адаш хъайир, гъачай гъеле, кюмек аплухъа ихъ Мягьямад имийиз!

Р и ш. Ещё чего! Дугъаз чан шишлиъ айидар фйир вуш пуз даккнишваъ, узуз дугъаз кюмек аплуз гъаз ккун шулу!?

С а р. Узуз даккунди адарзуз. Я жиниб фуклара адариз. Узуз мишваъ айибдин ччвур киваълан дубшнаиз. Ккундуш улупарзачвуз!

Дугъу шишал хътабшвуз хъюгъюбси, шубридра илтйишу ва фу-вуш саб аъжайиб мутмуйиз ккилигурайидарси гъаши.

Турин хътабгъу, къикъ яркъу гъапу ва саб дупну шубридинна клулар

душв'ин аџайибди, шишлиџ айибдиз лигури, машнаџ инч' ибшри, хџа аџл-хџюб кубч'ври гџаши.

Б а й. Из-за этого столько мучений!

Д и ш а г џ л и. Фџир аплурава, я Мягџямад ими!? Мурар гџаз вуав?

(Тамашачџириз му шишлиџ айиб фу вуш аџгџю дапл'ну ккундар, дурарин артухџ маракџлувал хџпан бадали).

С а р. Мидин ихтилат ярхиб ву, жан Руфина...

Д и ш а г џ л и. Баладар, ич гџялакивал адарич...

С а р. Шагџриз, саб мист ачмиш аплруган, дих дапл'ну гџушунза...

Д и ш а г џ л и. Яваш гџеле, Мягџямад ими, яв ихтилат хџасин ктибтидива, хџа сабан сац'иб увузра хџџагџузавуз. Увуз гирнар гџахџунвуз, кюмек гџаплун-дариз клури. Узухџ хџебехџ, гџаму шишал гџваиккна гџабхуз шуладарвухџан, дарин?

С а р. Гџагџиб ву, я Руфина! Узухџ хџугџрадайва, лиг... (кџюбиб хиларихџ-ди ккюбхюз чалишмиш шулу) Сарихџан аџмалназ хуз шлубсиб дар!

Д и ш а г џ л и. Гџазкла дарихџ думу шишал за дапл'ну! Биц'ли бедре аничв?

С а р. Ав, ашул! Хюни ккибтрайиб!

Д и ш а г џ л и. Чаз ккуш гамуш ибшри! Душну абкџин!

С а р. (гџяракат дапл'ну гџушу, ва гџадму гагџди хџади кџяляхџра гџафи) Гџаплру ухџу мидкан?

Д и ш а г џ л и. Даргнахџди, убччвну шишлиџ, абц'л бедра!

С а р. (убччвну абц'лру) Гџамус гџаплру?

Д и ш а г џ л и. Ари гџамус яв гџилламадар, гџярарианзина душну, яв тагџ-дикк увуз ккунишвахџ дахџну гџач! Гџавриџ гџахџунна, гџагџи гџагџ фици за-плруб вуш?

С а р. Гџич фикризкџан гџафундайдийиз... (сабпи умбриџ лик ивру. Дидихџна чан кџюбпи ликра за аплуру. Гџамус сабпи умбриџ дугџан кџюбиб лик-карра а. Дугџу дурарикан сабнуб шубубпи умбриз за аплуру – кџюбпи умбур дюбгџнайи аџхир. Шубубпи умбриџ вари жан хџипну лик дивурин, му умбур-ра уџбгџюру ва, учв алдакву, бедрейиџ айиб вари жилиинди адабхџуру. Уџру бигџлигџари хайлин йишв алабц'лу.)

Му аьгьвалатназ вари дикъатниинди лигурайи. Хъа, кьарар дархьи жигъили, чан ижми хъял улупури, жилиь лик гъиву.

Б а й. Начерта этому дураку керамзит нужен?

Д и ш а г ь л и. Аьгь аплин, саб фукла дюз дарди гъябкъну клури, алархъруб дар. Сабан фу-фтикна вуш аьгью аплин.

С а р. (чаз гъапи «дураквал» гьидрибгъди, элвен кикларин ччвур кваин гъабхьир, гарквал гъибихъу бици байси разишну ктлурклуру) Кирил-зит вуйиз му гъа!

Д и ш а г ь л и. Гъаз вуяв кирим-зит?

С а р. Гъваикк ккабхъуз!

Р и ш. Ккабхъну гъаз вуяяяв?

С а р. Хал мани хъуз?

Дадана риш гъаьлхъю, хъа бали, «абдал» клуру лишан вуди, чан унтлак тлуб кбицу.

Б а й. Кто тебе сказал?

Д и ш а г ь л и. (ккарцури) Ихтиятдии... алжажагъдии... мурта дучврубхъ-риси...

С а р. Ккебгънийзачвуз пуз, хъпехъуз ккун гъабхъундарчвуз...

Д и ш а г ь л и. Гъанага вуш, кидибт яв ихтлат, гъаддихъра хъпехъухъа, фу мяаьш каш ухъуз...

С а р. Узу гъаписи, гъушунза теклифнахъ. Чат ктучлвурза клури, мистан къяляхъинди гъягъюрза, фу лигурва, бал чинчарстари саб мурччв абцина. Сифте раж вуйиз мицдар чинчар рякъюри. Ниь капларза клури, гъадабгъну саб къацл алахъурза, киппуз шулдар! Мурар, белки, гъамцдар аьмлюхъяр вушул дупну, уьбгъюз хъюгъюрза, лигуруш, айтил кинцл адар! Чуруб гъабхъуншул дупну, сабсана уьбгъюрза – мура айтлан кларуб ву. Гъадму арайиь минди парарав гъюру ва дугъу мурар фйир вуш ва фици ишлетмиш аплрудар вуш ктибтунзуз. Фици гъапнийклана дугъу? Гъаааа – ужуб типлузязиуьнний кирим-зит ву гъапну. Мани хъуз мистан вари гъваикк гъаму ккабхъунча гъапну. Къюрдну йиз хуларьбра аьхъюди шулиз ва мани хъуз, ихъ гъулардин хъюлаз, гъаму узухъди гъабхидиза клури, къаст гъапунза. Беле ужуб къуш кайи кьармара айи касарин! Дюн'яйин адру иплру-ухруб албйи устларин! Гизаф пай адмийир алдагъбалан къяляхъ, учуз, гъуздариз, гъахи садакъйир пай гъапнийчуз. Узу узуз

рубкьру йиз пайнан ерина гьадму кирим-зит ккун гьапнийза. Гизафдар уз'инна бахилра гьахьнийи. Гьахьиш чпи гьузур...

Б а й. Зато увуз керамзит гьабхьунвуз! (зарбди гьяаьлхью)

Р и ш. Надо же додуматься!

Д и ш а г ь л и. Хъа я Мягьямад ими! Саб шишал алабхьну клури, диди хулар аргграйнив?

С а р. Хъаааааа... Тагъдикк кирим-зит ккайиб аьгью гьабшиш, манишин губчбура наантина гьябгьидар!

Ахью гьягьйир аплури, вари гьяаьлхью.

Б а й. Ну чудддаарик!

Д и ш а г ь л и. Мугъан аплру ляхин вари гьамцибу! Гьярар хьну гьяраркьна сар ярумчухстар хъади ккундарин! Ахью ляхину!!! Мягьямад ими! Бахтавар касува!!

С а р. Фици?

Д и ш а г ь л и. Фикир аплбьагъ гьяйир дарва!

С а р. Жан, Руфина, ухди узу ккурортариз гьягьюри шуйза ва душварий айидарира узуз «счастливый ты, дучок!» клури, аьлхьюри шуйи. Аллагьди туву кьисматару сарун!

Б а й. Дааа! Однако у вас аллах знает, кому что дарить! Не удивлён!

Дергесра гьюниин алди мина сар гьюради шулу.

Р и ш. (шадди) Тумгьа адашра гьюраааа!

А д а ш. Ахшамхайрар ишри ичв!

Р и ш. Ядаш, увуз кампут хъади гьюрайза!

А д а ш. Дици ухди гьаз! Марччарин лиж дарфиди!

Д и ш а г ь л и. Гьаркванган гьаз вуяв, ахьюр?

А д а ш. Хъа узур клурайиб гьадму дарин! Ачухъди дарпиш, аьгью шулдарин дарш?!

Д и ш а г ь л и. Магьа гьаму Мягьямад имириз кюмек аплурайча.

С а р. Хъа ав! Учву узуз гъаплу кюмек клурадарнучва!!

А д а ш. Хъа гъаз гъаплундарчва къаби жвива... (пайизра, багахъ улучвурайир, ккидиргъну ликариккан гъургу батлрин кликлар, му касра жвукъарихъди жиликан йивуру. Алдакурайири дергес къяляхъинди гатлабхъуру. Живандиз гучл шулу.)

Б а й. Вот эта реакция!!!

Р и ш. Дархъуз йиз адаш вуйиз гъааа!

Б а й. Не хвастайся! Сама сабою хвастайся!

А д а ш. (гъудужвური) А этого – желательно никогда! Жвув'ин дамагъ аплуз хай шул, дамагъ аплуз ужуб жвувак каш! Дарш, йиз Сусаннаси, фукла ктарди – ваъ! (адашди риш ксунивалиан чан гъючлакк ккаъру)

Д и ш а гъ л и. Гъачай, гъушхъа ихъ хулаз...

А д а ш. Мушвахъ му дарабгънайи керамзит гъапруб вучв?

Д и ш а гъ л и. Керамзитин думу, дарш – Мягъямат имдин гъямюхъяр!

А д а ш. Зарафатсуз?

С а р. (жигъилихъинди лигури) Хъа гъамдин клуллан дарин ич мушвахъ хъайи дявира!

А д а ш. А это кто такой...

Му касдин къувватлу ва гъюкум айи дихнихъан жигъил гуклни гъаши.

Гъадму арайиъ сягънайиин кючейин саб клулхъан адмийирин десте гъюради ккитлибгъу. Багахъна гъюради, жини-жиниди жигъил дураригъ гъидикъю ва багхъантина сягънайин тму клулихъинди гъудучвуреди, Мягъяматди гъерху.

С а р. Наана гъярачва, Уртлар?

Д е с т е й и. (чпин айи саягъниинди гъярамиди) Вертларин Хъимп дукна!

С а р. (гъяракат кади) Мавай, ичв гъамрар учвуз ишри! Ичв киримзитра, ичв гъярарра! Узу гъаклирихъ къур'ам урхуз гъушза! (шадну кудутлну, уларики ккимдру дестейихъ хъуркъуз гъажаргъу)

А д а ш. Дийигъ, я Мягъямат ими, узура гъюрур вуза...

С а р. (ярхлаанси) Ичв гъюру вахт закурууу.

А д а ш. Гъайву закур гъярариъди гъайхривуу...

Д и ш а г ъ л и. Гъач, ахъюр, ухъу ихъ гъушхъа. (Дурар чпин хулаз гъюгъюз, жилирин гъючккан хил ккадабгъну, тмунуб хликк битун, жилирин гъюниин – дергес, къаршу терефназди илтликлу)

Р и ш. (хъугъужву ва сягънайиин рякъюн гъацл къялазди, балин терефназди гъафи)

Д и ш а г ъ л и. (ккеркради) Гъач, я риш, учу гъушчааа...

Шураз чпин адашкъарихъди гъягъюз ккунди, къюб лик алдагъайиз, тмуну терефнахъан жигъили, хъитлигъну, дих гъаплу.

Б а й. Сусаннааа!

Р и ш. (гъамус балин терефназди ликар алдагъуз хъюгъю)

Сарун я бай, я шуран абйир-бабар рякъюри имдаи. Хъа гъарди чахъинди «гъач» клуру дихар ерхъурайи. Риш рякъюн къялаъ мюгътал духъну дийигънайи, гагъ му, гагъ тму дихнахъинди гъягъюз ккунди.

Гъадму арайиъ перде гъибхру.

Тамашачйириз риш шлихъинди гъушнуш, агъю дубхъну ккундар.

Гъит гъарсари чан хусуси фикриинди агъю апри: риш – балихъинди, дарш чпин хулазди гъушнуш.

Хъа ичв фициб хиял вуйичв, урхрудар?

Антература
критика

Тарих
Улаш

МЯЛИМ, АЬЛИМ, ШАИР

*Улихъинди кьалу Чирагъ,
Къяляхъинди гъуниши Къяйтагъ.
Сануб тереф Рубасдин багъ,
Тмунубра – хам Рапак дагъ –
Гьам арайиъ ккипну гьалав,
Сари-сариз туври ялав,
Ватандиин вуди гъяйран,
Кюкдиъ а гъи Табасаран...*

Гьелбетда, уткан Табасарандиз уткан ва дирбаш агъалйирра адарди дар. Мурарин жергейиъ, мялим, аьлим ва шаир вуйи Шихмягъямат Гъяжиевич Гъямидовди лайикълу йишв бисура.

Шихмягъямат Гъямидов 1937-пи йисан Хив райондин ГъуштІил гъулаъ бабкан гъахъну. 1943-пи йисан Ватандин Ахю дявдиъ адаш, 1946-пи йисан дадара кечмиш гъаши Шихмягъяматдин байвахтар рягъятдар гъахъундаршра, чан таярилан улихъ улдучІури, зиреклувалиинди ГъуштІил, Гъвандикк, Чу-векк ва Хив мектебариъ гъурхну.

50-пи йисари Хиварин мектебдиъ лихурайи Зумруд Ханмягъямадовайин мялимвалин устадвалиин гъевеслу гъаши Шихмягъямат Гъяматовди чан ккуни мялимдин пише ктабгъуру ва 1954-пи йисан Дагъустандин университетдин математикайин факультетдин студент шулу.

1956-пи йисан университетдин студентарихъна хяларди гъафи дагъустан шаирарихъди табасаран шаир Абумуслим Жяфаровра хъади шулу. Му шаирин яратмиш'валин бажаранлу гъевесну Шихмягъяматдиз ахю тясир апІуру, гъад-дихъанмина дугъу шиърар яратмиш апІуз хъюгъру. Сифтейин шиърар, гъелбетда, жигъилвализ хас вуйи лирикайин бендар, ккуни инсандихъна вуйи кІван сирар, уьмур балгбан фикрар вуди гъахъну.

1959-пи йисан заан хъуркьувалариинди университет ккудубкІу Шихмягъямат, сад йисан Хиварин мектебдин математикайин мялимди, 4 йисан ГъуштІларин мектебдин мялимди ва директорди гъилихну. 1960-пи йисан сифте вуди тешкил гъапІу Табасаран театрин сарпи артистарикан сар жигъил мялим Шихмягъямат Гъямидов вуйи.

1961-1964-пи йисари ГъуштІларин мектебдиъ интернат тешкил дапІну, сурсатар-дакъатарин читинвалар айи 6-7 гъулан хизанарин веледариз образование тувуз кюмекчи гъашир, мектебдин дараматар яркьу гъапІур, мялимарин авгъустдин совещанйириин цІийи месэлийр диврур Шихмягъямат Гъямидов вуйи. 1963-64-пи йисари Дагъустандин университет яркьу шулу ва дина удукьувалар айи жигъил мялимариз теклиф апІуру. Гъамци 1964-пи йисан, университетдин математикайин факультетдин мялимди тйин гъапІу Шихмягъямат, хал-хизан ГъуштІил имиди, Мягъячгъалайиз ляхниз гъюру. Сад йисан ляхин дапІну, шубуд йисан аспирантура ккудубкІну, физикайинна математикайин илмарин кандидат гъаши Шихмягъяматди, 1968-пи йисан хизанарра Мягъячгъалайиз гъахуру. Амма му касдин ГъуштІларин гъулахъди, Хив ва Та-

басаран районарихъди вуйи аьлакьа гъудубгундар. Гъира, ГъуштІларин гъулаъ бицІи хайир-шейир гъабшишра, душваъ Шихмягъямдра ади шулу.

Му гъарсар касдин инсанвалин аъхю шартІ ву.

Математикайин илмин ахтармиш'валар гъахури, Ш.Гъ. Гъямидовди 40-тІан артухъ макъалйир ва 3 китаб чапдиан адаъна. Мугъан устадвалин лекційирихъ агъзрариинди студентар ва мялимар хъпекъура.

Аъхиримжи йисари Ш.Гъ. Гъямидов мектебарихъ урхурайидариз математикайин дерин аьгъювалар тувбан ляхнарихъ хъюгъна. Му ляхнар кІули гъахуз Дагъустан университетдин саб циркил вуди Республикайин лицей-интернат ачмиш дапІна. Аъхиримжи 3 йисан Джордж Соросди тешкил дапІнайи школьникарин олимпиадйирихъ Дагъустандин лицей-интернатдин ученикари заан натижйир улупна. 1995-пи йисан Соросдин премияйиз лайикълу гъаши дагъустандин 12 мялимарикан, 6 кас лицейин мялимар ву, хъа дурарикан 5 кас – Шихмягъямд Гъямидовди регъбервал туврайи кафедрайин вакилар.

Университетдиъ ва лицей-интернатдиъ урхурайидариз зигъимлу ва диъкъатлу аьлимси, табасаран халкъдиз Шихмягъямд Гъямидов шаир-лириксира мялум ву. 1956-пи йисхъанмина Хив ва Табасаран райондин газатарихъ, табасаран литературайин альманахарихъ, «Дагъустан дишагъли» журналий Ш.Гъ. Гъямидовдин хайлин шиърар, ихтилатар ва махъвар чап дапІна. 1975-пи йисан «Газар», 1976-пи йисан «Чирагъ» кІуру шиърарин гъварчарихъ Ш. Гъямидовдинна хайлин шиърар а. 1979-пи йисан шаирин «Къюбпи бахт» кІуру бицІи китабра удубчІвну. 1996-пи йисан удубчІву «Табасаран поэзияйин антологияйин» машарик ихъ бажаранлу шаирарин арайихъ Шихмягъямд Гъямидовдира лайикълу йишв дибисна. Шаирин гафариз дюзмиш дапІнайи мяълийир «Яриз кагъаз», «ГъуштІилна гъач», «Сефил вуза, узухъна гъач», «Хабар тувай псинчІар» ва жарадар табасаранарин лап юкІв али мяълийир духъна. Табасаран композитор Къасум Мягъямедовдира Ш. Гъямидовдин гафариз лап аьшкълуди мукъмар албагури шулу.

Шихмягъямд Гъямидовдин шиърар чІалнан марццивали ва гафарин деринвали рягъятди урхуру ва ухди кІваълан шулу. Шаири 20 йис улихъна гъидикІу гафари

**«Ккундузуз лап живанарик рюгъ капІуз,
Мюгъюббатдин нир'ин сирнав апІруси.
Ккундузуз лап агълийикра аьшкъ капІуз,
Живан духъну, мюгъюббатдихъ лицируси», –**

дугъриданна, гъам живандик, гъамсана агъалийик аьхю гъевес капІра, хъа гъевеслу инсан уьмрийин гъарган шад ву, гъаддиз дугъан уьмур бахтлубра ву.

«Уьмрикан» кІуру шиърихъ шаири сабурлувализ дих апІура:

**– Уьмрин гъарин цирклар гизаф гъатІарццна,
Циркларилан лазим дарди меерган.
Вари цирклар хилиъ дисуз къаст дапІну,
Му яв цирклин башкъа къимат мудубган.**

Шаирин фикриан, гъаригъ гъючІвуз даршлу кас гъузри гъарикк – диндира гагъ-гагъарик гъаргъян йимишар ахъру. Хъа гъарин ригъ кубкІру кІакІарин йимишар ккундуш, аьгъю апІин гъаригъ гъючІвуз, абг дидин жарарин пай ктру циркил, ясана артмиш апІин яв хусуси гъар ва итІин кІваз хуш вуйисдар йимишар. Жарарин гъар’ина гъванар гатІахъуб, дугъан гъарин йимишарин утканвалиин гъаних хъуб, шаири лап инсафсузвал вуди гъисаб апІура.

Шаирин кьалмиккан многъюоббатдикан вуйи цІарар иллагъки рягъятди ккудучІвур:

**– КІваин дапІну ихъ многъюоббат,
Завариз тІирх, такабур ву.
Хъа узура дабгну халват,
Завуь хъиза дисуз уву, –**

цІарари шлиз гъюлиз хътрубкъу многъюоббатдин нир, шлиз мейва хътрубкъу многъюоббатдин гъар, хъа шлизсан – кьисматну ярхла гъапІу многъюоббат кІваин апІура. Шаир умудлу ву, швнур-сар касди му цІарар хусуси чан кІван фикрар вуди тасдикъ апІувалиин.

**ГъапІундайза Шириндин ад,
Увузр зат аьгъдай Фархад.
Хъа гъамусра, гъадмуганси,
Керем ага, духъну Асли, –**

кІуруган, табасаран литература урхурайидар Востокдин машгъур шаирарин яратмиш’валарихъди таниш вуйивалиин учв шаксуз дар.

Шихмягъямат Гъямидовдин «Кагъаз» кІуру шиир урхруган, юкІв сефил дархъиди гъузуз шулдар:

**Завариз тІирх, белки хъашул хядарихъ,
Дава-дарман, индад-чара дердназ ихъ.
ЦІа кипну ург сарун узу яв улихъ,
Саб чаракъан нагагъ увуз дибрихъиш.**

**Му йиз гъарай увуз ухди гъеебхъиш,
Му йиз дерднан дарман уву хъууркъиш,
Фу пуза цІиз, чахъан узу дуругиш,
ТІирхну хъуркъну, багахъ хъайиган уву йиз.**

«40 йисан увухъди» кІуру шиир ккудубкІруган, шаири кІура:

**Къад йисандин живан вуйиш гъи узу,
Гъадмуганси яв мягълайиз гъюрийза.
Багъри ГъуштІил сумчир дапІну баркаллу,
Гъубшу уьмур хъана текрар апІрийза.**

Му гафари шаирин гьам уьмрин юлдшихьна, гьамсана багъри гьулахьна вуйи гьевеслувал ва ккунивал улупура.

Инсанариз асул, аькьюл ва савадлувал ккун апӀури, шаири кӀура:

**Сабни ражну дажи гьябкью сар касди:
«Гьатму гьюран вушул варж йис!» – гьапну кӀур.
Зат улариз гьюр дрябкью сарсанади:
«Гьатму гьудугъ даждин вуйкӀан?» – гьапну кӀур.**

Уьмар Хаямдин шаирвалин жилгъа чаз алабхьуб тасдикь апӀури, ихь лирикди кӀура:

**Мюгьуббатнан дагъдин кӀакӀнаъ
Сифте гьахьну шаир Хаям.
Гьадму дагъдин тепейикна
Пирхураза, рякьюз Хаям.**

Чан уьмриъ читинвалар алахьу Шихмягьямадди, думу гьарган юргъа гьайван дарувал тасдикь апӀури, кӀура:

**Мягьрум махьан, алабхьиган читинвал,
Сар уву дар, ашул хьана увусдар.
Гьам шадвалси, уьмрин пай ву читинвал.
Закур гьюрда увухьнара шад йигьар.**

Шихмягьямад учв инсанариз бегелмиш шлу, дустариз вафалу кас ву. Магъа, «Дустрахьди» кӀуру шиьрин цӀарари шаирин ният лап дикъатлуди улупура:

**Дуст гьидихьнуш нагагъ увуз суфрайихь,
Кьимат тувуз даршул дициб дуствалихь.
Суфра, чяхир жикьи вахтназ халват ву,
Амма кӀван дуст ярхи уьмрин девлет ву.**

Шаирин му цӀарариз жаваб тувуз читин дар, фицики Шихмягьямад Гьямидовдин уьмур мянфяаьтсузди гьубшундар. Дугъу чан уьмрин юлдаш Гюлейбатдихьди албагу, мянфяаьтлу уьмур хьапӀбан натижайийъ, чпин рякъ давам апӀуз гьудуркью веледар тербияламиш гьапӀну. Гьит ихь гьюрматлу ватанагъли Шихмягьямад Гьяжиевич Гьямидовди гьаму жилиин алабхьу хайирлу тумру гележегдиъра девлетлу ва хайирлу бегьер арайиз хури.

«Дагъустандин лайикьлу мялим», «Соросдин премияйин лауреат», математикайин аьлим, устадлу шаир, марцци ва дугъри фикрарин эйси Шихмягьямад Гьяжиевич Гьямидовдин, жандин сагъвал хьади, хизандиъ хушбахтвал ади, инсанарихьна вуйи рягьимлувал хьана артухь ибшри.

**Пирмягьямад Кьасумов,
1997-пи йис**

ГАФНАН ГЪАЛА

Паша Жамалович Мягьямедов 1957-пи йисан Хив райондин Цудихъ гъулаъ бабкан гъахъну. Гъвандикк гъулан къялан мектеб ккудубкІу думу ДГПИ-йин филологияйин факультетдик урхуз кучІвну. Институт ккудубкІу Паша Мягьямедов Агъул райондин Чирагъ, Хив райондин Хрижв, Цудихъ гъуларин мектебарий сифте мялимди, хъасин багъри мектебдин директорди, хайлин йисари «Табасарандин нурар» газатдин хусуси мухбирди, Хив райондин «Аку хяд» газатдин кІулин редакторди гъилихну...

Флану шаирин яратмиш'вализ къимат тувруган, гизафси ухъу дугъу дидикІнайи китабарин мяналувалиин ваъ, хъа къадарниин дийигъурхъа. Эгер китабарин къадар йицІубдилан артухъ вуш, иллагъки, дураар ацІударра вуди гъахъиш, думу лайикълу шаир вуйибдиин урхрудар инанмиш шулу. Му ляхнийузу жара тереф уьбхюраза – йиз рябкъюб шаирин гафнан ва китабарин къадарниин ваъ, гафназ къадри айивалиин дебккраза.

Ихъ девир тярифнан таж улубкІуз гъялак вуйи, чпи гъибикІу гъарсаб цІарназ эгъемият ва къимат тувуб тІалаб апІру шаирарихъди абцІнайиган, Шамил Къазиевдин «Зазарин таж» кІваин апІбакк ккуркъьразу. Рягъматлу шаири чан шиърий гъапиганси, халис шаириз поэзия – му аднан сягъна дар, аьксина ихъ рюгъсуз деврий кІваъ уягъ шулайи гъарсаб цІар шаириз учв сикинсуз апІурайи аьзаб, «Зазарин таж» ву.

Хъа гизаф шаирар айинхъа думу «Зазарин таж» улубкІуз гъязур вуйидар!?

Паша Мягьямедов гъацир шаир вуйи – уьмрин гъагъ гъабхурайи, сикинсуз юкІв айи, гафнан гъала тикмиш апІурайи... Гъаддиз дугъу китабарин къадар артухъ апІбакан саб вахтнара фикир апІури гъахъундар. Рягъматлу Шамил Къазиевдин жягъглувалиинди удубчІву ич сатІиди вуйи китабдиъ Пашайин саб къадар шиърар а.

Гъаму цІарариан шаири чан кІваъ уьмрин гъагъ гъабхури гъабхъиб рябкъюрадаринхъа?!

**Кур пашманвал, гъам-хажалат,
Акъюллувал ва ахмакъвал,
Бахтсузвалар ва жикъи бахт,
Уларин лигуб ва аьлхъюб,
Аьдатар саб ва варжна къюб,
Ебхъуб, хъана жара гъиссар
Ва саб хайлин уьмрин йисар
Гъварч гъапІнийза вахтнан фургъниз,
Дюн'яйилан тувуз ккай чарх...**

Паша Мягьямедовдин яратмишариз гъяйран хъуз гъитрубсиб философи-йин деринвал, сакІалвал, дишлади ашкар даршлубсиб дердлувал хас ву.

**Хъилибгурай узу гъапІраш,
Вичун цирклиз тІаъза улдар.**

**Диди гвачІнин узуз гьарган
Салам тутруву йигъ шулдар.**

**Магъа гъира, хъаъри кІулар,
Алдахъури шавгърин ухътар,
Мейва хъади вичун циркил,
Хулазди убчІвну бисуз хил.**

Амма, аьламанан ляхин ву: дугъан яратмиш апІбан хатІ кьатІ’иди анна-миш апІуб рягъят дар, йиз фикриан, гьиссарин гьюл сяргъятсуз вуйиган гьа-ци шулу. Шаирин кьалмиккан лирикайин шиърарси, сатирайин эсерарра кку-дучІвна. Авторин гьадму «жикъи» эсерариъ ихъ ярхи уьмрин философияйин аьхю чюл гьатІабцна.

Гъяйиф, яратмиш апІру ужубсиб вахтна дугъаз гъагъи ищпрушну кьалам бисуз мюгълет тувундар. Паша Мягъямядов 60 йисаъди уьмриан гъушну. Амма кІажукна дарфи шиърарикан дугъу чан кІваъ гафнан гъала тикмиш гьапІуб аьгъязуз.

**Гъич сар каскъан дарциди дар аьжализ,
Гъич либгурдар уьмрик киву мижариз.
Гъахур инсан гьаммишандин чан йишваз,
Илдидипди хъасин кІуру ражариз.**

**Дидиз аьгъя увуз улупнай кьадар,
Гьадму вахтназ гьапІуб гъабхъну яв мадар.
Рази дархъуз дидихъди увхъан шулдар,
ЮкІв абцІнашра, кІури ава, баладар...**

Сувайнат КЮРЕБЕГОВА, шаир

ТАБАСАРАН ЛИТЕРАТУРАЙИН ТЕРМИНОЛОГИЯЙИН САБПИ СЛОВАРЬ

Мюгъюмед КЪУРБАНОВ,
филологияйин илмарин доктор, профессор

Улихънаси, филологияйин илмарин доктор, профессор Мюгъюмед Къурбановди дюзмиш дапІну, табасаран литературайин терминологияйин словарь чапдиан удубчІвну. Му словарик юкъудваржна хъуцІуртІан артухъ терминар ка. Дурарин мяна ачухъ апІруган, табасаранарин, дагъустанлуйирин ва дюн'яйин жара миллетарин литературйириан мисалар ишлетмиш дапІна.

Табасаран литературайин терминарин словарь сабпи ражари чап апІура. Думу табасаранарин фольклор ва литература мектебарий, гимназйирий, лицейирий ва университетарий урхрудариз ва мялимариз ишлетмиш апІуз метлеб ади адабгъна.

Машгъур вуйи грекарин тарихчи ва географ Страбонди, Кавказдин Албанияйин 26 миллетдикан бикІруган, сабпи ражари табасаран халкъдин тарихдикан вуйи мялуматар «ихъ деврин»¹ сабпи аьсрин кІуларий тувра. Думу вахтари ихъ миллетдиз «таваспарар» хъа вилайтдиз «Таваспаран» вая «Табарсалан» кІури гъахъну. Хъа V-пи аьсрий эрменйирин кюгъне аьлим Егише Вардапетди чан «Егишейин тарих» кІуру китабдиъ гъамци бикІура: «Хазараринна персарин дявйир айиган, эрменйирин къушмарин башчи вуйи Васак Сюнийи, персарин Сасанидарин терефкар духъну, дагълуйирин аьхюдариз пешкешар туври, халкъариз гучІар ккаъри, иберйир (гуржйир – М. Къ.), липнар, чилбар, ватар, гавар, гнивар, хырсанар, хечматакар, пасынар, пюкованар (Кавказ Албанияйин саспи миллетарин ччвурар – М. Къ.), Таваспарандин дагълу ва чоллерин къушмар ва гъадму мютІюгъ апІуз даршлу дагълу уьлке чпихъинди илтІикІну» (Артамонов М.И. История хазар. Л., 1962, с. 58. Таржума авторин ву). Гъаци

1. «Ихъ девир» – тарихдиъ ва жара илмарин бикІбарий гъисаб апІурайиганси, Иса пайгъамбар (Иисус Христос) гъахъи йисхъанмина ккебгъну, «ихъ деврин» гъи 2021-пи йис гъябгъюра.

вуйиган, дугъриданра мялум шулуки, Табасаран паччагълугъ улке тахминан I–II-пи аьсрарийъ гъи табасаранар яшамиш шулайи жилариин яратмиш хъуб.

Табасаран литература кюгъне деврарийъ халкъди яратмиш гъапIу эсерарин (фольклорин) бинайиин арайиз гъафиб ва гъи артмиш шулайиб ву. Халкъдин эсерарин гюрчег'валин, цIалцIамвалин, дурарийъ айи фикрарин деринвалин тясирнаккъди эсерар яратмиш апIуз хъюгъю кюгъне деврин дагълуйири ва шаирари табасаранарин медениятдик чпин лайикълу пай кивну. Дупну ккунду, думу вахтари халкъди ва жюрбежюр бажаранлу ашкъвари ктагъу ва Табасарандин гъуларийъ тарагънайи эсерар вари ухъухъна гъурукъундар. Амма ухъухъ гъамусра халкъдин гизаф эсерар адмийирин арайийъ ими. Дурари къадим деврарихъанмина табасаран миллетдин девлетлу меденият ва халкъдин эсерарин зигъимлувал ва успагъивал улупура. Дурар, саб наслиан тму наслиз кючюрмиш шули, ухъухъна дурукъна. Аьсрариинди артмиш гъабхъи багъри фольклорийъ айи мифар, махъвар (гъайванатарикан, сюгърин, дуланажагъдикан), къисйир, нагълар (тарихдикан, игитваликан, дуланажагъдикан, иливнайи ччвурарикан, мусурман ва жара динарикан), мяълийир (халкъдин аьдатарикан, мюгъюоббатдикан, дуланажагъдикан, агъ кайи мяълийир, гъурабатдийъ айидарикан, сумчрин мяълийир ва гъ. ж.), ишлар, айтйир, абйирин гафар, дургъунагъар, зарафатнан эсерар, бицIидарин мяълийир ва гъацира жара жанрийр, кюгъне деврарианмина ухъухъна дуфну, гъамусра халкъдин арайийъ машгъур ву.

Революцияйиз улихъна гъаши табасаран шаирар вуйи Къалухъ Мирзайи, Рижвниккарин Сяидмягъмадри (Ашукъ Сяидри), Датгларин Уружли, Навруз Сарухановди, Гъвандиккарин Жигери, Халгъарин Мурадялди, Гурхъарин Зиявутдинди ва мялум дару жара жюрбежюр шаирари устадвалин лишнар кайи шиърар чпин наслариз гъитну. Дурари чпин эсерарийъ табасаран халкъдин тарихдийъ гъаши гъядисйир, революцияйиз улихъна гъабши къанунсуз читин уьмур, девлетлу ва багълалу меденият улупура.

XX-пи аьсрин сумчIурпи йисари табасаранарин машгъур аьлим Темирхан Шалбузовди, сифте латин гъярфариинди, хъасин 1937-1938-пи йисари кириллицайиинди басма дюзмиш гъапIган, Табасарандийъ жигъил бажаранлу шаирар ва писателар яратмиш шулу: Абумуслим Жяфаров, Багъаутдин Митаров, Темирхан Шалбузов, Манаф Шамхалов, Асланбег Везиров, МутIалиб Митаров, Э. Ханмягъмедов ва жарадар. Гъи табасаран литература лап бегъерлуди артмиш шула. XX-пи аьсрин къюбпи пайнаъ ихъ литературайийъ машгъур шаирарин ва писателарин ахю хъуркъувалар гъахъну. Гъи Б. Ражабовдин, И. Шагъмардановдин, Ш. Къазиевдин, П. Къасумовдин, Ш. Шагъмардановдин, П. Аслановдин, Т. Мягъмадовдин, Гъ. Гъясановдин, Гъ. ТIеибовдин, Гъ. Аьбдурягъмановдин, Р. Аьзизовдин, Г. Уьмаровайин, А. Агъададашевдин, М. Къурбановдин, Гъ. Аьлимурадовдин, Ю. Базутаевдин, Ш. Керимовайин, К. Маллаевдин, Э. Аьшурбеговайин, Аь. Сефикъурбановдин, С. Кюребеговайин, Р. Рахмандин ва гъацира жара бажаранлу шаирарин ва писателарин эсерари ихъ табасаран литература артмиш апIура.

XX-пи аьсрин 30-пи йисарихъанмина табасаран чIалнан ва литератураийн дарсар мектебарийъ кивра. Амма литератураийн дарсарийъ мялимариз ахю

читинвалар алахъуру, гъаз гъапиш, гъийин йигъаз саб жюрейинра терминарин словарар адар.

Литературайиъ лап дегъзаманйирианмина терминар ишлетмиш апІури гъахъну. АьнтІикъа грекарин философ вуйи Аристотели, чан «Поэтика» кІуру китабдиъ литературайин терминар, дурарин къайдйир ва вазифйир тяйин апІури, гъамци бикІура: «Шиърари инсанар рягъмлу апІури ккунду». Гъаци вуйиган, литературайин алимари терминариз гизаф фикрар тувру, гъаз гъапиш, мялимдихъан дурар ишлетмиш апІури, писателариз чпин эсерариъ фу пуз ккундаш, рягъятди ачухъ апІуз шулу.

Терминарин словарь дюзмиш апІбан гъамцдар къайдйир а. Саб гъапиб, словарик гизафси варидюн'яйин халкъариз тялукъ вуйи терминар ка, гъаз гъапиш дурарин ерина табасаран чІалнаъ ишлетмиш апІуз шлу жара гафар адар. Къюб кІуруб, терминарин хусуси мяна улупури, учу думу гафар наънан гъафидар вуш, гъапІрудар вуш, дурариз фициб тарих аш ва фицдар аьгъвалатарийъ дурар шаирари ва писателари ишлетмиш апІураш, улупурача. Хъа гъаму мялуматар урхурайидарин зигъмий ва фагъмий мюгъкам апІбан бадали, терминарин мяна ачмиш апІури, учу гизафси табасаран фольклорин ва литературайин мисалар хурача.

Гъийин вахтариз дилигну, табасаран литературайин жюрбежюр эсерариъ (Абумуслим Жяфаровдин «Эреллер» кІуру поэмайиъ, Багъир Ражабовдин «Намуснан сир» кІуру тарихнан романдиъ ва гъ. ж.) мусурман ва жара динарин шартІарикан ва далиларикан мялимари урхурайидариз ктитруган, дурариз кюмек хъпан бадали гъаму словарик динарин терминар, дурарикан кадагънайи сюжетар фици арайиз гъафнуш ва динарин мифарин, нагъларин, къисйирин иштиракчйир фу жар, фйир ва гъапІрудар вуш, ачухъ апІурача, гъаз гъапиш гъулариъ ляхин апІурайи мялимариз герек вуйи академияйин литература бихъури шулдар.

Нарын-Къала

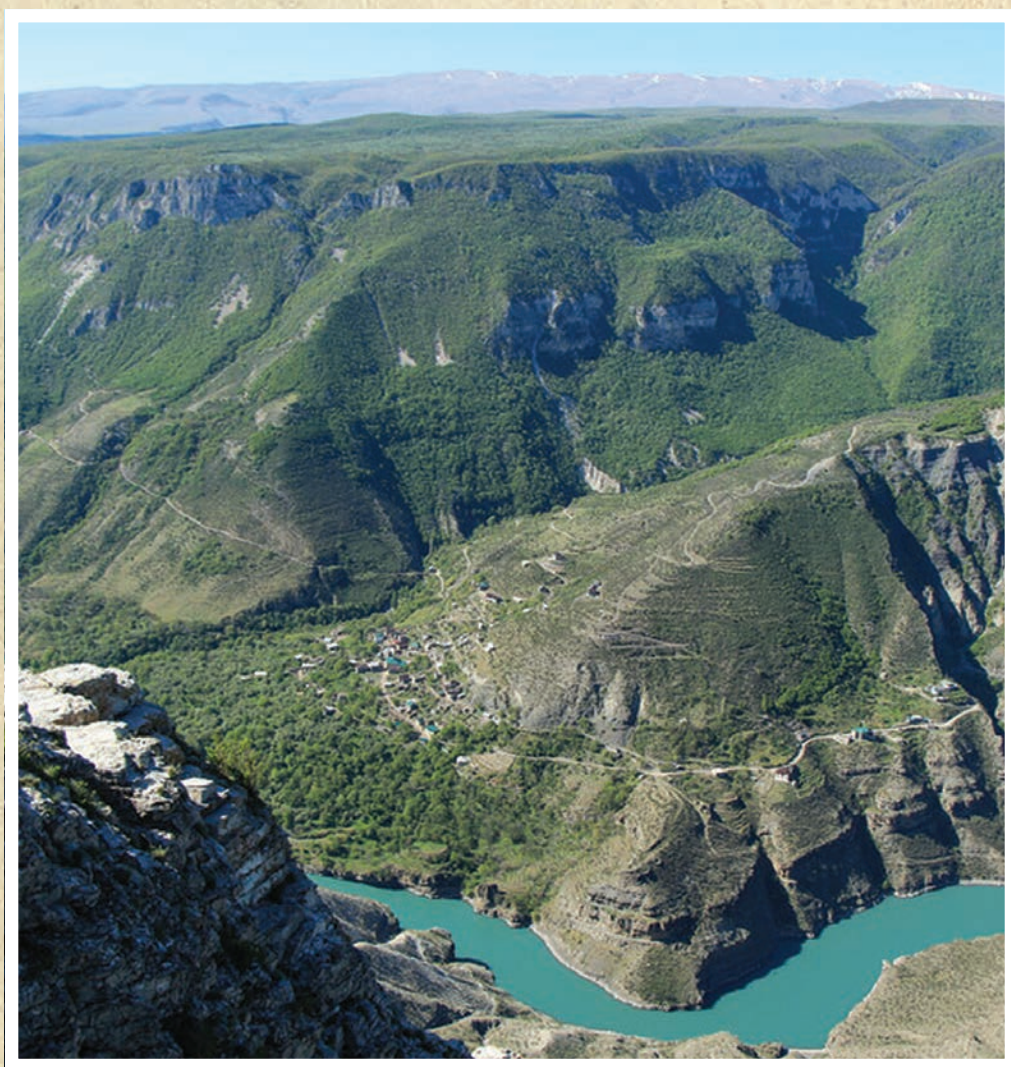

Ахульго

ПОДПИСНОЙ ИНДЕКС:
на год – 63335
на полугодие – 73908

Литературайин Табасаран

На табасаранском языке

Сулакдин каньон